

НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
“КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ ІМЕНІ ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО”
Факультет соціології і права
Кафедра інформаційного права та права інтелектуальної власності

“На правах рукопису”
УДК 343.985.3

“До захисту допущено”
Завідувач кафедри

_____ С.Ю. Петряєв
“ ____ ” _____ 2018 р.

Магістерська дисертація
зі спеціальності 081 “Право”

на тему: Особливості використання спеціальних знань при розслідуванні
злочинів, пов’язаних із застосуванням вибухових пристроїв
та вибухових речовин

Виконав: студент 2-го курсу магістратури, групи СП-з71мп
Луценко Сергій Григорович
(прізвище, ім’я по батькові)

(підпис)

Науковий керівник: доцент кафедри інформаційного права та права інтелектуальної власності, к.ю.н. Петряєв С.Ю.
(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

(підпис)

Рецензент: доцент кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз ННІ № 2 НАВС, к.ю.н. Приходько Ю.П.
(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

(підпис)

Засвідчую, що у цій магістерській роботі
немає запозичень з праць інших авторів
без відповідних посилань.

Студент _____
(підпис)

Київ - 2018 року

ПЛАН

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ	04
ВСТУП	10
РОЗДІЛ 1. КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ВИКОРИСТАННЯМ ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ.....	15
1.1. Спосіб вчинення злочинів, пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв та вибухових речовин.....	15
1.2. Обстановка здійснення злочинів, пов'язаних з використанням вибухових пристроїв та вибухових речовин	19
1.3. Слідова картина злочинів, пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв та вибухових речовин	21
1.4 Характеристика злочинця та потерпілого у злочинах, пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв та вибухових речовин	27
Висновки по Розділу 1	32
РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ЗА ФАКТОМ ВИБУХУ	33
2.1. Поняття вибуху, вибухових речовин і видів вибухових пристроїв	33
2.2. Порядок підготовки та проведення огляду місця події за фактом застосування вибухових пристроїв	44
Висновки по Розділу 2	67
РОЗДІЛ 3. КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИБУХОВИХ МАТЕРІАЛІВ ТА СЛІДІВ ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ	69
3.1 Попереднє вибухотехнічне дослідження	69
3.2. Організація призначення та проведення вибухотехнічної експертизи у кримінальних справах, пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв та вибухових речовин	72
3.3. Інші види судових експертиз об'єктів, які утворилися за фактом застосування вибухових пристроїв та вибухових речовин	80
Висновки по Розділу 3	82

	3
ВИСНОВКИ	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	87
ДОДАТОК 1. Варіант протоколу огляду місця події	97
ДОДАТОК 2. Варіант схеми до протоколу огляду місця події	101
ДОДАТОК 3. Варіант акту перевірки об'єкта на наявність вибухових пристроїв	102
ДОДАТОК 4. Варіант довідки про категорію небезпечності виявлених вибухових матеріалів	103
ДОДАТОК 5. Варіант висновку експерта за результатами проведення судової вибухотехнічної експертизи	104
ДОДАТОК 6. Варіант картки оперативно-технічного орієнтування	114

Перелік умовних позначень, символів, скорочень і термінів.

МО України – Міністерство оборони України;

МВС України – Міністерство внутрішніх справ України;

МЮ України – Міністерство юстиції України;

СБ України – Служба безпеки України;

ЗС України – Збройні Сили України;

РФ – Російська Федерація;

ЗС РФ – збройні сили Російської Федерації;

ДНР – терористична організація «Донецька народна республіка»;

ЛНР – терористична організація «Луганська народна республіка»;

КП – кримінальне провадження;

КПК – кримінальний процесуальний кодекс;

ЗМІ – засоби масової інформації.

ВП – вибуховий пристрій;

ВР – вибухова речовина;

БВР – бризантна вибухова речовина;

ІВР – ініціююча вибухова речовина;

ПС – піротехнічний склад;

ПТЗ – піротехнічні засоби;

КД – капсуль-детонатор;

КЗ – капсуль-запалювач;

ЕД – електродетонатор.

Терміни та визначення, які використовуються під час виконання спеціальних вибухотехнічних робіт та під час проведення судових вибухотехнічних експертиз, наведені у методиці [59]:

Вибух - процес виділення енергії за короткий проміжок часу, пов'язаний з миттєвою фізико-хімічною зміною стану речовини, яка призводить до виникнення стрибка тиску або ударної хвилі, що супроводжується утворенням стиснутих газів або пари, здатних проводити роботу.

Вибухонебезпечна система - термодинамічна система, що складається з

вибухових речовин, вибухонебезпечних горючих сумішей, вибухових сумішей пилю, а також ємностей, що працюють під тиском, і мають здатність виділяти енергію у вигляді вибуху.

Фізичний вибух - вибух, що спричиняється зміною фізичного стану речовини.

Хімічний вибух - вибух, що спричиняється швидким хімічним перетворенням речовин, при якому потенційна хімічна енергія переходить в теплову і кінетичну енергію продуктів вибуху, що розширюються.

Аварійний вибух - вибух, що відбувся в результаті порушення технології виробництва, помилок обслуговуючого персоналу, або помилок, допущених при проектуванні.

Детонаційний вибух - вибух, при якому запалювання подальших шарів вибухової речовини відбувається в результаті стиснення і нагріву ударною хвилею, при цьому ударна хвиля і зона хімічної реакції слідує нерозривно одна за одною із постійною надзвуковою швидкістю.

Детонація - розповсюдження вибуху по вибуховій речовині, обумовлене проходженням ударної хвилі із постійною надзвуковою швидкістю, що забезпечує швидку хімічну реакцію.

Фізична детонація - процес, що виникає, при змішуванні рідин з різними температурами, коли температура однієї з них значно перевищує температуру кипіння іншої.

Дефлаграційний вибух - вибух, при якому нагрівання і запалювання подальших шарів вибухової речовини відбувається в результаті дифузії і теплопередачі, при цьому фронт хвилі стиснення і фронт полум'я рухаються з дозвуковою швидкістю.

Зосереджений вибух - вибух конденсованої вибухової речовини або конденсованої вибухонебезпечної системи.

Об'ємний вибух - детонаційний або дефлаграційний вибух газоповітряних, пило-повітряних і пароповітряних сумішей.

Вибух ємності під високим тиском - вибух ємності, в якій в робочому

стані зберігаються стиснуті під високим тиском газу або рідини, або вибух, в якому тиск зростає в результаті зовнішнього нагріву або в результаті самозаймання суміші, що утворилася, усередині ємності.

Ємність під високим тиском - закрита ємність, яка призначена для зберігання, транспортування і використання рідини або газу під тиском більшим, ніж атмосферний, спроектована згідно спеціальних вимог.

Засоби підризу – пристрої, що призначені для ініціювання вибуху зарядів ВР.

Засоби ініціювання – пристрої, що призначені для запалювання порохів, піротехнічних сумішей, збудження вибухового перетворення зарядів бризантних ВР. Засоби ініціювання за видом імпульсу, що формується, розподіляються на засоби запалювання та засоби детонування.

Засоби запалювання - пристрої, що призначені для збудження горіння зарядів із пороху, ракетного палива, піротехнічних сумішей (сполук), ініціювання капсулів-детонаторів.

Засоби детонування - пристрої, що призначені для створення вибухового імпульсу.

Засоби передачі ініціюючого імпульсу - пристрої, що призначені для передачі на відстань ініціюючого імпульсу, у вигляді променя вогню (вогнепровідний шнур, стопін, гніт запальний тліючий) або детонаційного імпульсу (детонуючий шнур, проміжний детонатор).

Підривач - пристрій для приведення в дію вибухового пристрою (боєприпаса) відповідно до його призначення. Загальними вузлами підривачів є: датчик команди спрацьовування, блок передачі команди, виконавчий блок, запобіжні пристрої, механізм дальнього зведення.

Підривальний пристрій - 1) в інженерних боєприпасах – це пристрій, у якого є всі елементи підривача, крім капсуля-детонатора (запалу); 2) в авіаційних боєприпасах підривальний пристрій – підривач, що складається з окремих вузлів, не об'єднаних у єдину конструкцію і розміщених у різних відсіках боєприпасу.

Підривачі (підривальні пристрої), що не мають датчика команди спрацьовування та спрацьовують по команді оператора називаються командними.

Вибуховий пристрій – спеціально виготовлений промисловим або саморобним способом пристрій одноразового застосування, який при певних обставинах спроможний до вибуху з утворенням уражаючих факторів за допомогою використання енергії хімічного вибуху.

Вибуховий пристрій промислового виготовлення – вибуховий пристрій виготовлений із застосуванням промислової технології відповідно до вимог нормативно-технічної документації.

Бойові припаси – це патрони до зброї, артилерійські снаряди, бомби, бойові частини, міни, гранати, а також інші вироби й снаряди, що споряджені ВР і призначені для ураження живої цілі або руйнування різноманітних об'єктів.

Технічна справність вибухового пристрою промислового виготовлення – відповідність технічних характеристик та характеристик уражаючої дії вибухового пристрою вимогам технічних умов, стандартів конструкторській та технологічній документації виробника.

Справність вибухового пристрою промислового виготовлення – стан вибухового пристрою, що характеризується наявністю деталей, вузлів і механізмів, правильністю їх з'єднання та відсутністю пошкоджень, при яких забороняється застосування пристрою за призначенням відповідно до настанови (інструкції) про його застосування.

Придатність вибухового пристрою промислового виготовлення до вибуху – функціонування всіх складових частин вибухового пристрою, при якому відбувається його вибух.

Саморобні вибухові пристрої (СВП) – це пристрої, в яких хоча б один із елементів конструкції виготовлений саморобним способом або застосоване його непромислове нерегламентоване складання, тобто конструкція остаточно підготовленого до вибуху пристрою не обумовлена вимогами відповідних

технічних умов на його виготовлення (монтаж).

Вибухові речовини (ВР) називаються системи, здатні під зовнішнім впливом до надзвичайно швидкого перетворення (вибуху), що супроводжується виділенням великої кількості тепла і високотемпературних газів, здатних виконувати роботу переміщення або руйнування.

Екзотермічність реакції - виділення тепла, без якого виникнення вибухового процесу взагалі неможливе;

Велика швидкість процесу - вибухові процеси протікають настільки швидко, що практично вся енергія встигає виділитися в об'ємі, зайнятому самою ВР, у якому накопичується висока концентрація енергії;

Газоутворення - газоподібні продукти хімічної реакції, що знаходяться в момент вибуху в стиснутому стані, розширюються, у результаті чого і відбувається швидкий перехід потенційної енергії ВР у механічну роботу, чи кінетичну енергію газів, що рухаються.

Гомогенне вибухове перетворення (гомогенний вибух) – вибухове перетворення одночасно всієї маси ВР, що виникає при одночасному і рівномірному нагріванні її до температури samozapalювання чи вибуху.

Вибухове перетворення, що самопоширюється, (самопоширюваний вибух) – вибухове перетворення, що характеризується виникненням у якій-небудь ділянці заряду ВР вузької зони інтенсивної хімічної реакції (фронт перетворення), що відокремлює в кожен даний момент часу продукти реакції від вихідної речовини, що ще не прореагувала.

Горіння – хімічна реакція, що протікає порівняно повільно (менше швидкості звуку) та значно залежить від навколишнього середовища, зокрема, від зовнішніх тиску і температури.

Хімічний вибух – вибух, що спричиняється швидким (швидкість вимірюється сотнями і тисячами метрів в секунду) хімічним перетворенням речовин, при якому потенційна хімічна енергія переходить в теплову і кінетичну енергію продуктів вибуху, що розширюються.

Детонація – хімічний вибух, що протікає з постійною і максимально

можливою для даної ВР надзвуковою швидкістю, яка мало залежить від умов навколишнього середовища.

Початковий імпульс це чутливість, яка характеризується кількістю зовнішньої енергії, необхідної для початку вибухового розкладання (хімічної реакції).

Фізична і хімічна стійкість (стабільність) ВР, що характеризує здатність ВР зберігати свої властивості при тривалому зберіганні в різних умовах.

Теплоту вибуху (вибухового перетворення) розрізняють при постійному обсязі і постійному тиску.

Теплотою вибуху називають кількість тепла, що виділяється при вибуху 1 кг ВР. Температура вибуху характеризується максимальною температурою продуктів вибуху.

Бризантність ВР - здатність ВР подрібнювати прилягаючі до неї предмети або предмети, що знаходяться біля неї. Бризантність залежить, насамперед, від швидкості вибухового перетворення (детонації) і від величини тиску під час вибуху. Чим більша ця швидкість, тим різкіший підйом тиску і удар по навколишньому середовищу.

ВСТУП

Актуальність теми. Вчинення кримінальних правопорушень із застосуванням вибухових пристроїв набувають все більш широкі масштаби і все в більшій мірі стають загрозою міжнародному миру і безпеці. Це у повній мірі стосується і України [44].

На протязі останніх трьох десятиліть актуальною стала проблема бомбового тероризму, тобто скоєння злочинів, пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв (ВП) і вибухових речовин (ВР). За допомогою вибухових пристроїв вчиняються злочини з метою вбивства, знищення чи пошкодження майна, нанесення тілесних ушкоджень та залякування громадян.

Данні види злочинів характеризуються як суспільно-небезпечні, так як під час їх скоєння, зазвичай, виникає велика кількість жертв та утворюється значний суспільний резонанс. Так, вибухи, які мали місце у різний час та у різних містах України у повсякденному житті і під час масових заходів (02.10.1999 вибух гранати на передвиборчому мітингу Наталії Вітренко, 22.02.2015 вибух під час Маршу гідності у м. Харкові, 20.11.2015 підбив ліній електропередач (ЛЕП) у Херсонській області, 20.07.2016 вибух у автомобілі журналіста Павла Шеремета та інші), забрали життя людей, залишили рани на тілах та у душах постраждалих і нанесли значні матеріальні збитки [89,90,91,92].

Майже завжди поряд з наміченою жертвою у результаті вибухів гинуть і випадкові люди, або їм заподіюються тілесні ушкодження, пошкоджуються об'єкти, які знаходяться поруч, руйнуються будівлі, майно та матеріальні цінності.

З початком збройної агресії Російської Федерації (РФ) в АР Крим та на частині східних територій України у Донецькій (т.з. Донецька народна республіка (ДНР)) та Луганської (т.з. Луганська народна республіка (ЛНР)) областей почастішали випадки вчинення вибухів терористичного характеру.

Для цього є багато передумов та причин і основна з них - це легка доступність громадян до вибухових речовин та вибухових пристроїв.

Аналіз засобів масової інформації свідчить, що джерелом постачання та придбання ВР та ВП (гранат, пострілів, мін, зарядів ВР та засобів підриву) з боку цивільного населення є, перш за все, крадіжки з військових частин, військових підприємств, що виготовляють дані вироби та завезення із зон ведення бойових дій тощо.

Застосування вибухових пристроїв у злочинних цілях мають тенденцію до постійного вдосконалення. Сподівання злочинців щодо знищення під впливом вибухів криміналістичних слідів та отримання максимального ефекту у досягненні мети є головними факторами при вчиненні злочинів. Специфічною особливістю при вчиненні даного виду злочинів – є наявність вибухових пристроїв.

Важливою умовою розкриття й розслідування таких злочинів є, також, залучення значного людського, технічного, часового та фінансового потенціалу держави; вирішення специфічних завдань, які потребують підготовку відповідних високо кваліфікованих кадрів.

Наукова спільнота вже давно вирішує питанням використання спеціальних знань у розслідуванні і розкритті злочинів пов'язаних із застосуванням ВП і ВР. Так, у свій час науковці Басін К.В., Бахін В.П., Бульба Т.М., Буханченко О.А., Горст А.Г., Дільдін Ю.М., Кофанов А.В., Мартинов В.В., Поліщук В.В., Приходько Ю.П., Семенов А.Ю., Шмирьов А.А. та інші досліджували у своїх роботах варіанти застосування спеціальних знань у галузях дослідження вибухів та криміналістичної вибухотехніки.

Об'єктом дослідження у дисертації є скоєння вибухів як різновид кримінальних правопорушень; дії спеціаліста і інспектора-вибухотехніка, які спрямовані на використання спеціальних знань у ході проведення огляду місця події; слідчі дії за фактом вибуху та підготовці матеріалів для проведення оперативно-розшукових заходів; взаємодії слідчих підрозділів з експертами та спеціалістами у ході розслідування даної категорії злочинів.

Предметом дослідження є особливості застосування спеціальних знань під час огляду місць подій, пов'язаних із вибухами і дослідженням вилучених матеріальних носіїв інформації (об'єктів дослідження) під час виконання вибухотехнічних експертиз.

Загальною метою дослідження є вивчення і аналіз теоретичної, методичної і практичної інформації та навичок застосування спеціальних знань під час огляду місця події, пов'язаного із вчиненням кримінальних вибухів, прийняття участі спеціалістом і інспектором-вибухотехніком у розслідуванні кримінальних вибухів, підвищення ефективності роботи щодо застосування спеціальних знань у ході розслідування даної категорії злочинів.

Мета дослідження обумовила постановку й вирішення наступних завдань:

- вивчення й аналіз нормативних документів і спеціальної літератури, що стосуються досліджуваної теми;
- уточнення окремих теоретичних положень, що стосуються застосування спеціальних знань при розслідуванні кримінальних вибухів;
- дослідження проблемних питань щодо застосування спеціальних знань при розслідуванні правопорушень пов'язаних з вибухами.

Методологію дослідження складають кримінально-процесуальне та судово-експертне законодавство, а також нормативні документи МВС України й інших правоохоронних відомств у частині застосування спеціальних знань у ході розслідування кримінальних вибухів.

Теоретичну основу дослідження становлять положення кримінального права, кримінології, кримінального процесу, криміналістики, криміналістичної вибухотехніки, теорії і практики судової експертизи, теорії оперативно-розшукової діяльності, судової психології, віктимології, соціології та ін.

Основним методом дослідження є діалектичний метод пізнання соціально-правових явищ, історичний, логічний, системно-структурний, емпіричний, конкретно-соціологічний і статистичний, та інші методи пізнання.

Новизна дослідження визначається подальшим вдосконаленням організаційних і правових основ діяльності спеціаліста, інспектора-вибухотехніка та експерта в роботі із розслідування кримінальних вибухів; дослідженням існуючих проблем у техніко-криміналістичному забезпеченні розслідування вибухів і шляхів їх вирішення; пошуком нових підходів до використання комп'ютерної техніки і високих технологій при розслідуванні злочинів, пов'язаних з використанням ВП та ВР. Наукова обґрунтованість результатів дослідження обумовлена його системним підходом дослідження теми дисертації, вивченням і аналізом наукових джерел вибраної теми, формулюванням висновків.

Практична й теоретична значимість полягає у тому, що проведене дослідження проблем застосування спеціальних знань при оглядах місць подій пов'язаних з вибухами, а також висновки й пропозиції, сформульовані по його результатах, вносять певний вклад у розвиток теорії й практики слідчої діяльності, а також у підвищенні ефективності діяльності експертно-криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ та їх взаємодії з органами досудового слідства у ході розслідуванні кримінальних вибухів.

Апробація результатів магістерської дисертації: Дисертація вивчена та впроваджена у навчальному процесі навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ (Акт впровадження від 12.12.2018 ННІ № 2 НАВС).

Публікації за матеріалами магістерської дисертації:

1. Актуальність розробки методичного посібника «Технічні характеристики та матеріальна частина ручних гранат та гранатометів» для забезпечення кримінальних проваджень / Луценко С.Г., Л.В. Цвик, Ю.Б. Форис // Сучасний стан криміналістичного забезпечення досудового розслідування: матеріали конференції. (20 квітня 2017 р.) / МВС, НАВС, ННІ № 2 – К., 2017 – с 237-238.

2. «Особливості призначення і проведення судової вибухотехнічної експертизи». Криміналістичне забезпечення процесуального керівництва досудовим розслідуванням кримінальних правопорушень, вчинених із

застосуванням вибухових пристроїв: матеріали міжнародного круглого столу (7 червня 2017 року). – К.: Національна академія прокуратури України, 2017. – 148 с. ISBN 978-617-7500-15-4 К 82.

3. «Сучасні технічні можливості щодо забезпечення розслідування кримінальних вибухів» / С.Г. Луценко // Криміналістика і судова експертиза: міжвідомча науково-методичний збірник / КНДІСЕ Мінюста України. – К. 2017. Вип. 62. – с. 169-176.

4. Історія виникнення та розвитку гранатометів / С.Г. Луценко // Теорія та практика судово-експертної діяльності: матеріали круглого столу, присв. пам'яті З.С. Меленевської (Київ, 28 лютого 2018 року) / НАВС, ННІ № 2 – К., 2018. – с. 100-107.

5. «Технічні характеристики та матеріальна частина ручних гранат, гранатометів і пострілів до них». / Метод. посіб. / МЮ України, КНДІСЕ, ENFIS, НАВС МВС України, НУОУ МО України, УНДІСТ СБ України; С.Г. Луценко, Ю.П. Приходько, В.П. Багрій, О.М. Васін, В.В. Дралюк, Н.К. Багдасарян, В.І. Коцюруба, В.В. Юсупов, М.І. Войтенко, Л.В. Цвик. – К., 2018. – 264 с.: іл.. – (Бібліотека вибухотехніка).

Структура роботи. Робота складається із переліку умовних позначень, символів, скорочень і термінів, вступу, трьох розділів, висновку, списку використаної літератури та додатків.

Список використаних науково-методичних джерел при дослідженні теми магістерської дисертації має 95 найменування.

РОЗДІЛ 1.КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ВИКОРИСТАННЯМ ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ

1.1. Спосіб вчинення злочинів, пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв та вибухових речовин.

У наукових працях Аполонова А.Ю., Басіна К.В., Бахіна В.П., Боршигова Р.З. Бухханченка О.А. та інших розкриваються проблемні питання розслідування злочинів пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв [6,9,10,14,15].

Спосіб вчинення злочинів із застосуванням вибухових пристроїв визначається типом вибухового механізму, який був застосований у кожному конкретному випадку (керований чи некерований, уповільненої чи миттєвої дії і т.д.), а також участю злочинця в процесі приведення виконавчого механізму у дію.

У працях Буханченка О.А. визначаються способи приведення у дію вибухових пристроїв та етапи підготовки до скоєння злочину [17].

У залежності від того, як вибуховий пристрій приводиться в дію, можна виділити три основних способи, які найчастіше зустрічаються у криміналістичній вибухотехніці:

- безпосередньо злочинцем;
- автономно;
- в результаті впливу на вибуховий пристрій самим потерпілим або сторонньою особою [17].

Перший спосіб полягає в тому, що злочинець сам призводить у дію вибуховий пристрій (передає радіосигнал, запалює вогнепровідний шнур, замикає контакти електричного вибухового ланцюга, висмикує чеку і кидає гранату і т.д.). Даний спосіб забезпечує досить високий рівень керованості вибуху, але створює небезпеку для самого злочинця. Безпосереднє приведення в дію вибухового пристрою ускладнює можливість вчинення злочину

непомітно для оточуючих. Тому таким способом злочини здійснюються, як правило, в нічний час або у безлюдному місці [17].

Щоб убезпечити себе, злочинці нерідко вдаються до кидання вибухового пристрою у бік потерпілого (у вікно чи під'їзд, через паркан і т.д.) або застосовують керовані вибухові пристрої, наприклад, з допомогою радіосигналу. Вибух буде здійснено дистанційно та проводів електричного вибухового ланцюга, які б керували вибуховим пристроєм не було б знайдено на відміну від керованого способу приведення у дію.

Для **другого** способу приведення вибухового пристрою у дію характерне використання механічного, електромеханічного, хімічного чи електрохімічного підривача сповільненої дії, який спрацьовує після закінчення заданого часу сповільнення. При такому способі рівень керованості вибуху низький, оскільки не завжди можливо точно розрахувати момент безпосередньої близькості до вибухового пристрою жертви. Такий спосіб використовується, зазвичай, для знищення і ушкодження майна або залякування потерпілого. У деяких випадках з метою компенсації недостатньої керованості вибуху злочинці збільшують заряд вибухової речовини, щоб вражаючими факторами вибуху нанести ушкодження жертві, тому жертвами вибуху часто опиняються випадкові люди [17].

Третій спосіб вчинення злочинів пов'язаний з використанням злочинцями очікуваних дій самого потерпілого, який може доторкнутися до вибухового пристрою або його виконавчого механізму, замкнути контакти електричного вибухового ланцюга, зачепити розтяжку, розірвати натягнуту нитку або вчинити інші дії. Велике поширення отримали вибухові пристрої, які спрацьовують при включенні радіокерованих воріт, дверей, світильників, радіоприймачів, телевізорів або інших предметів побутової техніки, що працюють від електричної мережі. Включенням цих пристроїв замикається електричний вибуховий ланцюг, в результаті чого спрацьовує електродетонатор і відбувається вибух заряду вибухової речовини [17].

Вчинення злочину із застосуванням вибухового пристрою завжди залишає по собі слідову інформацію, яку виявляють, фіксують та вилучають у вигляді об'єктів дослідження під час проведення слідчих дій (оглядів місця події, обшуків і т.д.).

В залежності від застосованого вибухового пристрою (способу, місця, пори року та доби) можливо встановити особу та мету скоєння злочину.

Кожен злочин проходить окремі стадії його підготовки, виконання та способів (шляхів) приховування (знищення) слідів злочину.

Так, на **етапі підготовки** злочинець або виконавець злочину повинен з'ясувати для себе мету скоєння злочину (вбивство, залякування, знищення майна, попередження). У разі здійснення вбивства або пошкодження майна необхідно придбати або виготовити вибуховий пристрій, з урахуванням способу його приведення у дію, а також визначити місце його встановлення або застосування. Також врахувати можливе приховування вибухового пристрою (маскування). Даний етап включає і частину **третього етапу** (приховування слідів злочину). Так, у сучасному світі, при розвитку інформаційної мережі можливо знайти любую інформацію, що дозволяє злочинцям продумати свої дії наперед і прийняти заходи по приховуванню злочину. Так при, виготовленні вибухових пристроїв злочинці використовують засоби захисту (рукавички, пов'язки на обличчя, комбінезони, хімічні речовини та інше), щоб уникнути залишення слідів у вигляді ДНК та дактилоскопічної інформації. Також, у вигляді додаткових елементів вибухового пристрою використовують паливно-мастильні речовини для запалення їх під час вибуху та знищення слідової інформації [17].

На **другому етапі** злочинець або виконавець повинен встановити, на завчасно визначене місце вибуховий пристрій, або прибути у місце, з якого він його особисто привести у дію. При появі потерпілого або прибутті до об'єкту знищення застосувати вибуховий пристрій та залишити місце скоєння злочину.

Третій етап заключається у тому, щоб після застосування вибухового пристрою зробити усе неможливе, щоб слідство не змогло встановити причину та спосіб скоєння злочину.

Одночасно злочинцем вживаються заходи до знищення слідів злочинів на собі самому: провадиться чищення, прання, ремонт одягу, його заміна, замивання слідів крові і т. ін.

Водночас зі знищенням слідів злочину у ряді випадків здійснюються спроби створення неправдивого алібі. Як правило, подібні спроби зводяться до схилення родичів і знайомих до дачі неправдивих свідчень про час його повернення додому в день убивства, про їхнє спільне проведення часу [17].

1.2. Обстановка здійснення злочинів, пов'язаних з використанням вибухових пристроїв та вибухових речовин.

Аналіз скоєння злочинів, пов'язаних з використанням вибухових пристроїв та вибухових речовин заставляє працівників слідчих підрозділів виробити алгоритм розслідування того чи іншого злочину. Під час вироблення даного алгоритму слідчий враховує усе, що може дати відповідь на питання щодо особи злочинця.

Так, час скоєння злочину є не випадковий. Передумовою скоєння злочину є ретельна підготовка, за винятком спонтанного скоєння злочину (експрес виконавця). Під час підготовки скоєння злочину, злочинці завжди спостерігають за майбутньою жертвою, встановлюють його звички, улюблені місця перебування самого та з родиною, місця ділових зустрічей і т.д. Це й стає основою до планування скоєння злочину.

У переважній більшості для здійснення керованих вибухів злочинець візуально спостерігає за об'єктом вчинення злочину. Це потребує перебування злочинця на деякій відстані відносно безпосереднього місця вчинення злочину. Одночасне візуальне спостереження за об'єктами посягання та місцем встановлення вибухового пристрою дозволяє злочинцю у необхідний час здійснити вибух, оцінити результати наслідків від вибуху.

Усі ці дії злочинці здійснюють у статичних умовах – знаходяться на одному місці, у тому числі й у нерухомому автотранспорті. Тому на місці перебування злочинців виникає можливість виявлення криміналістичних слідів особи та предметів, що використані для підготовки та вчинення злочину. На підставі зазначеного для оперативних підрозділів складаються сприятливі умови з організації роботи зі свідками, визначення зовнішніх прикмет підозрюваних осіб та здійснення інших заходів щодо розкриття злочинів “по гарячим слідам”.

Виходячи з цього, можна визначити ряд проблемних питань, які підлягають вирішенню під час огляду місця події:

- окреслення ділянки місцевості та визначення місця перебування злочинця, з якого зручно керувати вибухом;

- ймовірні криміналістичні сліди, які залишились на місці керування вибухом;

Щоб відповісти на дані питання слідчому необхідно уявити собі:

- умови, які впливають на вибір злочинцями місць керування вибухами;
- методи використання злочинцями орієнтирів для своєчасного та зручного вчинення вибухів;

- способи визначення місць перебування злочинців при вчиненні вибухів за допомогою електричних вибухових ланцюгів і радіоліній;

- основні криміналістичні сліди, які можливо виявити у місцях керування вибухами.

Вирішення зазначених питань надає можливість встановлення осіб, які вчинили злочин. У той же час, спроможність слідчої групи, у т. ч. інспекторів-вибухотехників, щодо визначення місць керування вибухами залежить від правильного моделювання обстановки та поведінки злочинців на місцях подій і є обов'язковим елементом ситуаційних досліджень. Процес і якість моделювання поведінки злочинців потребує від працівників правоохоронних органів відповідних знань та залежить від їх здатності у створенні уявних образів щодо динаміки розгортання події.

При вчиненні злочинцями керованих вибухів, вибір місця керування залежить від:

- технічних засобів приведення у дію вибухових пристроїв;
- способу спостереження за особою, на яку скоюється замах;
- обраного місця укриття для захисту від вражаючої дії вибуху.

1.3. Слідова картина злочинів, пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв та вибухових речовин.

Основними вражаючими факторами, від яких залежать безпечні дистанції застосування вибухових пристроїв при здійсненні вибухів, є бризантна, фугасна, осколкова та термічна дія вибуху. Перелічені вражаючі фактори вибуху впливають на потерпілого або майно, а також на злочинця, якщо він знаходиться на недостатній відстані від місця застосованого вибухового пристрою. Дані питання вивчали та вирішували шляхи розв'язання проблемних питань початкові науковці та науковці зі значним досвідом роботи у галузі вибухотехніки Симак Н.В., Дільдін Ю.М., Ісаков В.Д., Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Приходько Ю.П. та інші [16,21,22,23,24,34,41,59].

Бризантна дія обумовлена дробовою (детонаційною) дією продуктів вибуху в зоні, яка дорівнює 2-5 радіусів заряду вибухової речовини. Відображення бризантної дії на оточуючі предмети проявляється у: руйнуванні вибухового пристрою; дробленні матеріалів, до яких торкається вибуховий пристрій, та утворенні на фрагментах матеріалів характерних мікротрас у місцях контакту з вибуховою речовиною; утворенні вирв; проламів, розламів, заглибин чи вм'ятин. На частинах тіла людини бризантна дія відображається у руйнуванні шкіряних і м'язових тканин, дробленні кісток і травматичній ампутації частин тіла [59].

Фугасна дія обумовлена виконанням механічної роботи за рахунок розширення газоподібних продуктів вибуху з метальною дією фрагментів вибухового пристрою (первинних і вторинних осколків). Надшвидкі продукти вибуху мають значні можливості до переміщення та руйнування, проникають чи пробивають перепони та розлітаються на значну відстань від центру вибуху. Наслідки фугасної дії залежать від марки, маси, конфігурації зарядів вибухових речовин, конструктивних особливостей пристроїв, міцних властивостей і геометричних розмірів оточуючих об'єктів [59].

Для вчинення вибухів, зазвичай, злочинці застосовують, у переважній більшості, бризантні або металеві вибухові речовини з масою зарядів до 1,0 кг.

Тому при застосуванні матеріалів оболонок, які не утворюють при вибухах ефективних осколкових вражаючих елементів (пластмаса, дерево, картон, тонкий листовий метал тощо), безпечна дистанція становить від 30,0 до 200,0 м.

Осколкова дія залежить від кінетичної енергії осколків, їх дальності дії за показниками убійної сили за радіусом суцільного та вибіркового (направленого) ураження [59].

Осколки, які можуть використовуватись у вибуховому пристрої можуть бути готовими елементами промислового або саморобного виготовлення.

Утворення ефективних осколкових вражаючих елементів здійснюється за рахунок руйнування вибухом міцних оболонок, складових частин пристроїв та предметів, розміщених поряд з вибуховими пристроями. Способи формування осколкових вражаючих елементів досить різноманітні, проте в основі їх застосування використовуються принципи природного чи заданого дрібнення оболонок, використання готових осколків.

Для природного дроблення оболонок злочинцями використовуються однорідні за складом металеві оболонки або їх елементи: відрізки труб, корпуси газових балонів та інші міцні корпуси. Для кращої фрагментації використовуються крихкі марки сталей та чавунів.

Задане дроблення оболонок злочинцями досягається за рахунок нанесення на металевих корпусах проточок, насічок тощо. З числа військових боєприпасів до таких пристроїв відносяться ручні гранати типу РГ-42, РГД-5, Ф-1, РГН, РГО (рисунок 1.).

Рисунок 1. Зображення ручних осколкових гранат [82]

В якості готових осколків злочинцями використовуються кульки та ролики від підшипників, болти, гайки, цвяхи, дрібні фрагменти металевих сплавів тощо (рисунок 2).

Рисунок 2. Зображення готових осколкових елементів

До аналогічних військових боєприпасів відносяться протипіхотні міни ПОМЗ-2, ОЗМ-72, МОН-50, МОН-90 тощо.

При масі зарядів до 1 кг розльот осколків (L_0) відбувається до перешкод, на відкритій місцевості від 100 до 1000 м, а в окремих випадках і більше. Радіус вибіркового ураження може досягати 250 м.

Термічна дія вибуху, у залежності від інтенсивності впливу на частини тіла та одягу, може бути різною. Температура в центрі вибуху може досягати тисяч градусів та за рахунок теплообміну з повітрям і оточуючими об'єктами швидко зменшується. Інтенсивність термічного впливу залежить від фізико-хімічних властивостей вибухової речовини. Так, при вибуху бризантних вибухових речовин тепловий вплив досить короткочасний, а порохових або піротехнічних – у 3-4 рази довший, що й відображається на тілі людини поверхневими або явно вираженими і глибокими опіками шкіри, опаленим волоссям та тканин одягу. Термічний вплив носить досить локальний характер і не перевищує 10-30 діаметрів заряду вибухової речовини [59].

На дистанціях до 20-30 радіусів зарядів спостерігається вкраплення у шкірні покриви гарячих продуктів вибуху на відкритих частинах тіла, які були направлені до центру вибуху. Морфологія вкраплення гарячих продуктів вибуху спостерігається у вигляді чорних крапок діаметром 1,0-5,0 мм.

Усі перераховані дії вибуху утворюють ті чи інші сліди на місці

застосування вибухового пристрою, які відображаються у дробленні, руйнуванні, переміщенні, пробиванні та обпаленні різних навколишніх предметів або тіла постраждалої особи.

Сліди на місці скоєння злочину

Проблематика виявлення, фіксації та вилучення слідової інформації на місці скоєння злочину є основним каменем спотикання, під час розслідування у різних скоєння злочинів, ці питання вирішували з давніх часів і по теперішній час різні криміналісти. Так у роботах Мельникова І.М. описані різноманітні способи та місця виявлення та вилучення слідової інформації під час огляду місця вибуху [47-58].

Встановлення місцеперебування злочинця під час здійснення вибуху надає можливість виявити родові, групові, а в окремих випадках індивідуальні сліди виконавця вибуху, що сприяє розкриттю злочину.

Сліди, які залишають злочинці на місцях керування вибухами, умовно розподіляються на традиційні сліди, що визначені криміналістичною технікою та вибухотехнічні *сліди*.

До першої групи можна віднести:

- відбитки взуття;
- відбитки тканини брюк та сорочки (піджака) (при знаходженні злочинця в момент вибуху на колінах чи у положенні лежачи), рукавичок;
- недопалки, залишки сірників, коробки з-під сірників і цигарок, запальнички;
- запахові сліди;
- відбитки пальців і долонь рук;
- трасологічні сліди від джерел струму;
- сліди транспортних засобів;
- мікрооб'єкти.

До другої групи можна віднести:

- залишки ізоляційної стрічки, провідників та ізоляції від них;
- джерела електроживлення та упаковка від них;

- картонні та паперові коробки від пороху;
- етикетки з маркуванням вибухових матеріалів;
- папір та пластик від оболонок зарядів вибухових речовин;
- залишки вибухових речовин;
- оболонки від піротехнічних виробів військового та побутового призначення;
- сумки, пакети для транспортування вибухових пристроїв та їх складових частин.

У разі встановлення підозрюваного у вчиненні вибуху обов'язковому огляду, вилученню та криміналістичному дослідженню підлягають робочий та повсякденний одяг, рукавички, документи, особисті речі повсякденного використання (носові хустини, рушники, ключі від квартири, гаражу, машини тощо).

Під час оглядів місць події необхідно цілеспрямовано здійснювати пошук предметів, які могли належати злочинцю, загублені або викинуті ним:

- зброю, на якій можуть бути сліди запаху, рук, біологічні сліди людини, сліди рукавичок, мікрооб'єкти.
- одяг та головні убори (маски), на яких можуть бути сліди запаху, біологічні сліди людини, мікрооб'єкти.
- гроші, документи, на яких можуть бути сліди запаху, біологічні сліди людини, сліди рук, рукавичок, почерку, ознаки друкуючих пристроїв.
- недопалки, жувальні гумки, на яких можуть бути сліди прикусу, рук, біологічні сліди людини.
- предмети особистого користування (елементи одягу, гребінці, носові хустини, сірники, запальнички тощо), на яких можуть бути сліди запаху, рук, рельєфу шкіри людини, біологічні сліди людини, сліди рукавичок, мікрооб'єкти.

Перелічені вище об'єкти містять вагому криміналістичну інформацію, мають сліди контактної взаємодії з вибуховими речовинами та сліди осіб, яких підозрюють у виготовленні вибухового пристрою чи вчиненні вибуху.

Виявлення, фіксація та вилучення слідів здійснюється за правилами, прийнятими у криміналістиці.

1.4. Характеристика злочинця та потерпілого у злочинах, пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв та вибухових речовин.

Складання психологічного портрету злочинця та опису його знань у галузі вибухотехніки є одним зі складних завдань, які потрібно вирішити під час слідства для встановлення особи злочинця. Даній проблематиці приділили увагу у своїх наукових працях Моторний І.Д., Ларін А.М. [61,79,94].

Однією з першочергових слідчих дій є встановлення особи чи предмета, по відношенню до яких скоєний злочин із застосуванням вибухового пристрою.

За допомогою застосування вибухових пристроїв відбуваються вбивства, заподіяння тілесних ушкоджень, хуліганства, знищення або пошкодження чужого майна, терористичні акти та інші злочини. Дані злочини здійснюються, як правило, із заздалегідь обдуманим умислом, який проглядається досить чітко в ході аналізу вихідної інформації.

Також слід враховувати, що жертвами кримінальних вибухів можуть бути і сторонні особи (не особа посягання), а подекуди і самі злочинці через необережне, невміле поводження з вибуховими пристроями або брак досконалості його конструкції.

Потрібно також пам'ятати, що можлива помилка злочинця в об'єкті посягання. Об'єктами подібних злочинів, через розподіл сфер впливу, як правило, стають особи, які займаються комерційною, підприємницькою або банківською діяльністю. Крім того, ці злочини нерідко вчиняються з метою знищення або залякування конкурентів.

При розслідуванні навмисних вбивств, скоєних із застосуванням вибухових пристроїв, одна з найбільш вірогідних версій є вбивство на замовлення. Підставами для висунення такої версії служать характеристика особистості потерпілого, його соціальний статус, зв'язки, рід діяльності, поведінка в побуті, дані про попередні вибухи в житті потерпілого, а також характеристика особистості та соціальний статус осіб, з якими потерпілий перебував у конфлікті, характер конфлікту, здібності і можливості цих осіб замовити вбивство та інше.

Для встановлення особи злочинця, під час попереднього дослідження слідової інформації спеціаліст моделює дії злочинця, встановлює за слідами його прикмети, навички, звички тощо, які характеризують злочинця та знаряддя злочину.

Встановивши спосіб вчинення вибуху, необхідно здійснювати більш цілеспрямований пошук залишків вибухового пристрою на місці події. Так, при вчиненні вибуху вибухового пристрою з механічним способом приведення у дію, на місці події слід шукати уламки корпусу вибухового пристрою: ударник з бойком, бойову пружину, запобіжник, частини сповільнювача. Якщо вибух вибухового пристрою скоєний вогнеvim способом приведення у дію, то можна виявити залишки вогнепровідного шнура, підривного пристрою, а також обгорілі сірники, недопалки, які використовувалися для запалювання вогнепровідного шнура. При електричному способі приведення у дію необхідно шукати шматки електричних дрітв, джерела електроживлення, деталі електродетонатора та сповільнювача.

Після встановлення способу вчинення вибуху, а також оглянувши об'єкти дослідження інспектор-вибухотехнік може визначити конструкцію, складові частини, можливе джерело отримання вибухової речовини і деталей вибухового пристрою та способи їх виготовлення та може дати характеристику злочинця.

Характеристика злочинця включає у себе ряд відомостей, за якими слідчі можуть встановити особу та затримати злочинця.

Попереднє вибухотехнічне дослідження, яке проводиться в процесі огляду місця пригоди за обставинами вибуху або за знайденими вибуховими пристроями, слідами і речовими доказами відноситься до не процесуальної форми використання спеціальних знань. Результатом такого використання спеціальних знань може бути оформленням експертом-вибухотехніком висновку або картки науково-технічного орієнтування (надалі орієнтування) по конкретній пригоді.

Орієнтування в припустимому вигляді може мати такі дані:

- науково-обґрунтовані дані про обставини вибуху;

- дані про конструкцію вибухового пристрою, способи виготовлення і приведення його в дію, приблизний склад вибухової речовини і засоби збудження вибуху;
- попереднє віднесення об'єктів до вибухової речовини або боєприпасу;
- відомості про раніше здійснені злочини, подібні за часом, місцем і способом;
- відомості про подібні раніше вилучення або знешкодження, застосування при вчиненні злочинів вибухових пристроїв;
- відомості про основні характеристики застосованих промислових вибухових пристроїв і військових боєприпасів, вибухових речовин і можливі джерела їх походження, галузі їхнього призначення;
- інформаційні (явні) відомості про деталі та вузли, застосовані в конструкції саморобних вибухових пристроїв, їх можливе джерело походження, наявність подібних деталей і вузлів або складових частин та їх залишків у підозрілих;
- можливий перелік матеріалів, інструментів і приладів, застосованих при виготовленні саморобної вибухової речовини і вибухового пристрою, використана для цього спеціальна література;
- суб'єктивна думка про професійні навички і спеціальні знання у військовій або народногосподарській вибуховій справі, знань хімії, технології виготовлення вибухових речовин, електротехніки або радіоелектроніки, навичок токарних, слюсарних, зварювальних робіт та інших відомостей, які характеризують особистість виробника і особи, яка встановила вибуховий пристрій.

Оперативна картка науково-технічного орієнтування має спеціальну форму, яка відображає визначений об'єм даних, що становлять інтерес для подальших слідчих і оперативно-розшукових дій. Спеціальна форма в якійсь мірі полегшує роботу інспектора-вибухотехніка щодо складання орієнтування, а в наступному дозволяє йому цілеспрямовано підготуватися стосовно за конкретних об'єктів для пошуку їх при проведенні обшуку. Запропонована

форма дозволяє обчислити як очевидні, так і неочевидні об'єкти, виявлені на місці події. У даному випадку до явних об'єктів відносяться речові докази і сліди, інформація про які не викликає сумнівів і по яких є можливість сформулювати орієнтування. До неявних відносяться речові докази і сліди невідомого походження, по яких під час складання орієнтування надати інформативні дані неможливо. Необхідність відображення в оперативній картці НТО неявних об'єктів обумовлена можливою появою по ним інформації у ході розслідування злочину або при проведенні експертиз. Наприклад, подрібнені вибухом куски пластмаси при обшуку у підозрілого можуть виявитися частинами цілісного об'єкту і т. п.

Для складання оперативної картки НТО інспектори-вибухотехніки повинні дотримуватися визначеної логічної послідовності, яка дозволяє повно і якісно висвітлити коло питань, які цікавлять слідчих і оперативних працівників у рамках кримінальної справи, що розслідується.

Послідовність складання оперативної картки НТО можна розбити умовно на п'ять етапів, зосередивши в них коло питань, які підлягають вивченню і опису:

- перший** – загальна конструкція вибухового пристрою;
- другий** – опис комплектуючих елементів вибухового пристрою;
- третій** – експертні висновки по кожному елементу вибухового пристрою;
- четвертий** – професійні навички особи, що виготовила вибуховий пристрій;
- п'ятий** – професійні навички виконавця вибуху.

Найбільш складним питанням, яке підлягає вивченню експертом-вибухотехніком, є визначення рівня спеціальних знань у галузі вибухотехніки по відношенню до особи, яка виготовила вибуховий пристрій, виконавця вибуху або особи, яка встановила вибуховий пристрій.

За ступенем володіння навичками вибухової (підривної) справи злочинців, які підготували або здійснили вибух, умовно можна розподілити на три умовних категорії:

- професіонал;
- любитель;
- дилетант.

Кожна група осіб із вказаних категорій характеризується рядом ознак, за сукупністю яких можливе визначення кола фігурантів або підозрілих, причетних до здійснення злочину. Необхідно зазначити, що послідовність у методиці визначення навичок у вибуховій (підривної) справі повинна виконуватися від «професіоналів» до «дилетантів».

Провівши аналіз винесених вироків за вчинення кримінальних правопорушень, які були скоєні з використанням вибухових пристроїв і речовин, хочеться зауважити, що розділення злочинців за ступенем володіння навичками вибухової (підривної) справи може бути як про особу так і про учасників злочинної групи.

Орієнтування слідчих і оперативних працівників зі сторони інспекторів-вибухотехніків по вказаних категоріях осіб може надати суттєву допомогу в розслідуванні злочинів. У свою чергу, не можна забувати, що таке орієнтування в певній мірі є суб'єктивним, не виключає помилки, про що спеціаліст або інспектор-вибухотехнік зобов'язаний своєчасно попереджувати членів слідчо-оперативної групи. Слід пам'ятати, що в цілому оперативна карта НТО складається на основі попереднього (поверхневого) вивчення носіїв інформації, їх зміст базується в більшій мірі на суб'єктивному боці знань інспектора-вибухотехніка і не є процесуальною формою отримання криміналістичної інформації слідчими і оперативними працівниками.

Необхідно враховувати, що спеціалістом і експертом не можуть вирішуватися питання, які торкаються юридичної сторони кримінальної справи. У зв'язку з цим, питання про мотиви співучасників здійснення злочину, оцінку їх вчинків (з боку правових норм) не є компетенцією спеціалістів з пошуку та знешкодження вибухових пристроїв і інспекторів-вибухотехніків.

Висновок до Розділу 1.

Розслідування кримінальних правопорушень в більшій частині кримінальних проваджень, пов'язано з використанням в різних формах спеціальних знань. Тому успіх боротьби зі злочинністю в значній мірі залежить від рівня спеціальних знань, якими володіють працівники слідства, суду, експертних підрозділів і уміння застосування їх на практиці.

Діяльність особи, яка володіє спеціальними знаннями, відбувається на підставі закону і тільки в його рамках, являє собою повсякденну діяльність пов'язану із застосуванням техніко-криміналістичних засобів і методів у загальному процесі розкриття й розслідування злочинів. Організація цієї діяльності повинна чітко регулювати взаємодію всіх зацікавлених співробітників у плануванні слідчих дій і оперативно-розшукових заходів із застосуванням засобів криміналістичної техніки.

Метою застосування спеціальних знань є вирішення спеціальних питань у розслідуванні кримінальних правопорушень, тому дане забезпечення повинно бути націлене на одержання, накопичення й обробку криміналістичної інформації, яка велике значення для того, щоб правопорушення було розкрито у найкоротші терміни а винуватець поніс відповідне покарання.

Розкриття і розслідування кримінальних правопорушень за своїм складом являє собою складний пізнавальний процес ретроспективного характеру. Відтворення обставин правопорушення шляхом аналізу слідів і інформації про утворення слідів злочину у більшості випадків неможливо без використання знань спеціалістів різних галузей науки, техніки, мистецтва чи ремесла. Тому інститут спеціальних знань, являється невід'ємною і важливою частиною кримінального процесу і криміналістики.

РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ЗА ФАКТОМ ВИБУХУ

2.1. Поняття вибуху, вибухових речовин і видів вибухових пристроїв

У своїх працях Андреев К.К., Баум Ф.А., Покровский Г.І. досліджуючи вибухові речовини та процеси вибухового перетворення (вибуху) розкриває хімічні процеси, які проходять у вибухових речовинах під час горіння, вибухового горіння та вибуху [4,8,77].

Під **вибухом** розуміють – процес виділення енергії за короткий проміжок часу, пов'язаний з миттєвою фізико-хімічною зміною стану речовини, яка призводить до виникнення стрибка тиску або ударної хвилі, що супроводжується утворенням стиснутих сильно нагрітих газів або пари, здатних виконувати механічну роботу [59].

Під час вибухового перетворення (вибуху) завжди відбувається розширення вихідної речовини або продуктів його перетворення, внаслідок чого виникає дуже високий тиск, що викликає руйнування і переміщення предметів навколишнього середовища [77].

Енергія, що виділяється під час вибуху можуть бути хімічна, фізична і ядерна.

Хімічний вибух - вибух, що спричиняється швидким хімічним перетворенням речовин, при якому потенційна хімічна енергія переходить в теплову і кінетичну енергію продуктів вибуху, що розширяються [59].

При цьому створюється осередок високого тиску і виділяється велика кількість тепла. Здатністю до вибухового перетворення володіють лише деякі речовини, так звані вибухові речовини (ВР) [77].

У методиці дано визначення вибухових речовин, вибуху та його наслідків у вигляді тієї чи іншої дії [59].

Вибуховими речовинами називаються системи, здатні під зовнішнім впливом до надзвичайно швидкого перетворення (вибуху), що супроводжується виділенням великої кількості тепла і високотемпературних газів, здатних виконувати роботу переміщення або руйнування [59].

Процес розкладання ВР може відбуватися відносно повільно - шляхом горіння, коли спостерігається пошарове горіння ВР за рахунок теплопровідності, і відносно швидко - за допомогою детонації (надзвукове ударно-хвильове розкладання хімічних, вибухових речовин).

Принципова відмінність в механізмі поширення вибуху і горіння полягає в різній швидкості цих процесів: швидкість горіння завжди менше швидкості поширення звуку в даній речовині; швидкість вибуху перевершує швидкість звуку в заряді ВР. Тому вибух і горіння ВР по різному впливають на зовнішнє середовище. Продукти горіння здійснюють метання об'єктів (тіл) у бік найменшого опору, а вибух викликає руйнування і пробивання перепон, що стикаються з зарядом або близько від нього розташованих в усіх напрямках. Швидкість горіння значною мірою залежить від зовнішніх умов, і в першу чергу від тиску навколишнього середовища. При збільшенні останнього швидкість горіння зростає, при цьому горіння може в деяких випадках переходити в детонацію [77].

З енергетичної точки зору, вибух характеризується вивільненням значної кількості енергії протягом дуже короткого часу і в обмеженому просторі. Частина енергії вибуху спочатку розтрачається на розрив оболонки боєприпасу (перехід в кінетичну енергію уламків). Близько 30-40 % енергії утворених газів витрачається на формування ударної хвилі (областей стиснення і розтягування навколишнього середовища з їх розповсюдженням від центру вибуху), світлового та теплового випромінювань, на переміщення елементів навколишнього середовища.

У процесі вибуху виділяють наступні стадії вибухового перетворення: першопочатковий зовнішній імпульс; детонація вибухової речовини; зовнішній ефект (робота вибуху).

За агрегатним станом вибухові речовини поділяються на:

- 1) газоповітряні;
- 2) пилоповітряні;
- 3) рідкі;
- 4) тверді;
- 5) аерозольні;
- 6) суміші.

Вибухові речовини поділяються на:

- 1) ініціюючі;
- 2) бризантні (дроблячі);
- 3) металльні (порохи);
- 4) піротехнічні суміші.

Ініціюючі вибухові речовини

Ініціюючі вибухові речовини (ІВР) характеризуються порівняно невисокою потужністю вибуху, але мають високу чутливість до механічних і теплових впливів (удар, наколювання, тертя, промінь вогню) і малий час переходу горіння в детонацію. ІВР внаслідок їхньої здатності детонувати безпосередньо під впливом зовнішніх факторів називають ще первинними ВР. Основною областю застосування ІВР є виготовлення різноманітних видів засобів ініціювання [59].

Бризантні вибухові речовини

Клас бризантних вибухових речовин (БВР) дуже різноманітний. Вони можуть знаходитися у різному агрегатного стані. Енергетичні характеристики, швидкість детонації БВР вищі, ніж у ІВР, а чутливість до зовнішніх впливів нижча, що і дозволяє їх використовувати для спорядження ВП. Детонація їх викликається під дією відносно значних зовнішніх впливів, звичайно, за допомогою вибуху ІВР. Внаслідок цього, на відміну від останніх, їх називають ще вторинними вибуховими речовинами [59].

Дані вибухові речовини використовуються у військових та народногосподарських цілях.

Вибухові речовини військового призначення

В даний час в Україні виробництвом БВР військового призначення займається всього декілька підприємств. Промисловість по виготовленню боєприпасів, після розпаду СРСР знаходиться в стані становлення. Проте на території України розташована значна кількість складів, баз і арсеналів, в яких зберігається величезна кількість всіляких боєприпасів, зокрема боєприпасів вибухової дії (боєприпасів ближнього бою, артилерійських снарядів і мін, авіаційних боєприпасів тощо). Гарантійні терміни зберігання даних боєприпасів або вже закінчилися або закінчуються і тому вони підлягають утилізації. Останнім часом збільшилася кількість вибухотехнічних експертиз, пов'язаних, зокрема, з дослідженням БВР військового призначення або слідів вибуху вибухових пристроїв, споряджених даними БВР [59].

Вибухові речовини народногосподарського призначення (промислові ВР)

Що стосується БВР народногосподарського призначення, то нині видана значна кількість літератури з наведенням рецептур як вибухових речовин, що застосовувались раніше, так і ВР застосовуваних у даний час. Винятком з'являється вибухові речовини із утилізованих боєприпасів вибухової дії. Щодо даних речовин з'являється мінімальна кількість інформації, та і то лише по Росії [59].

Метальні вибухові речовини (порохи)

Даний клас ВР застосовують в основному при виготовленні саморобних вибухових пристроїв.

Порохи розділяються на два класи: механічні суміші і порохи колоїдного типу. Підставою для цього розподілу є відмінність у фізико-хімічній природі, що впливає на характер горіння. Порохи колоїдного типу звичайно горять рівнобіжними шарами. При горінні порохів - механічних сумішей закономірність горіння існує лише при великих щільностях зерен [59].

Піротехнічні суміші

Піротехнічні суміші являють собою механічні суміші, призначені для спорядження виробів в цілях отримання різних ефектів. Основний вид вибухового перетворення сумішей - горіння, однак деякі склади можуть детонувати. Складаються вони з горючих матеріалів, окислювачів, що пов'язують речовини і різні добавки. У військовій справі та інших галузях застосовуються освітлювальні, фотоосвітлювальні, трасуючі, сигнальні, запальні, сповільнюючі, димові, термітні й інші піротехнічні склади. Основними компонентами піротехнічних складів є: пальне, окислювач і цементатор (згущувачі).

Для утворення детонації вторинної (бризантного) ВР потрібно значний зовнішній вплив у вигляді дуже сильного удару (наприклад, для толкових шашок швидкість ініціюючого удару повинна бути не менше 1500-2000 м/с). Такий удар здійснюється під час вибуху детонатора, а іноді і допоміжного заряду, що вимагають для свого ініціювання значно меншого удару або невеликого розігрівання.

В якості детонаторів використовують:

- а) капсулі-запалювачі;
- б) капсулі-детонатори;
- в) запали для ручних гранат;
- г) електродетонатори та електрозапалювачі;
- д) різні детонатори (для мін, снарядів, авіабомб).

Особливу групу складають запалювальні засоби ініціювання вибуху:

- 1) вогнепровідний (бікфордів) шнур – ОШ (зі швидкістю детонації 1 см/с);
- 2) детонуючий шнур - ДШ (зі швидкістю детонації 7000-8000 м/с).

Види вибухових пристроїв

Цілеспрямоване використання енергії вибуху і його вражаючих факторів, в тому числі і в злочинних цілях, реалізується шляхом застосування вибухових пристроїв (ВП) (боєприпасів).

Вибуховий пристрій – спеціально виготовлений промисловим або саморобним способом пристрій одноразового застосування, який при певних обставинах спроможний до вибуху з утворенням уражаючих факторів за допомогою використання енергії хімічного вибуху [59].

Найбільш поширені ВП складаються із заряду ВР, конструктивно об'єднаного із засобами підриву, корпусу (оболонки) і допоміжних елементів, що забезпечують його функціонування, які поєднані у єдину конструкцію та спроможні до здійснення вибуху.

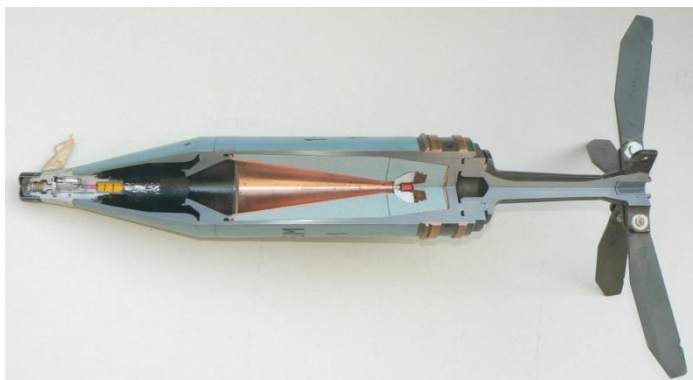
Вибух такого пристрою зазвичай супроводжується руйнуванням зовнішніх шарів ВР з подальшим розльотом його непрореагувавших частинок і осколків. Це явище знижує потужність і ефективність вибуху.

Для збільшення маси ВР, яка переходить у детонацію, збільшення потужності вибуху і його вражаючої дії конструкція ВП доповнюється оболонкою. Оболонка спроможна на певний час стримати розліт шматочків ВР і продовжити процес її детонації. Чим міцніше оболонка, тим сильніше вибух. Друге призначення оболонки - формування масивних осколків, що володіють великою кінетичною енергією і вираженою вражаючою дією (іноді військові судові медики називають їх високоенергетичними осколками). На мій погляд, це неправильне формулювання, тому що у літературі не визначено, в чому відмінність осколка від високоенергетичного осколка.

Для впорядкування цього процесу використовують оболонку із заздалегідь виконаними насічками (напівготові вражаючі елементи). Крім того, оболонка ВП може включати в себе і готові «забійні» осколки (кульки, цвяхи, шматки металу та інше).

Серед вибухових пристроїв особливу групу складають ВП з кумулятивною дією. Воно полягає в ураженні (пробитті) об'єктів не за рахунок кінетичної енергії снаряда, а в результаті «миттєвого» зосередженого впливу високошвидкісного кумулятивного струменя, що утворюється при обтисненні кумулятивної вирви (воронки) вибухом заряду ВР. Це характерно в основному

для боєприпасів спрямованої дії типу спеціальних кумулятивних протитанкових снарядів і гранат (рисунок 3).

а)

б)

Рисунок 3. Загальний вигляд та зображення дії кумулятивного боєприпасу

За потужністю вибухові пристрої діляться на:

1) ВП великої потужності (великі і середні авіабомби, артснаряди 76 мм і більше, протитанкові міни, фугаси та інші подібні їм ВП з тротилевим еквівалентом не менше 250 г) (рисунок 4);

Рисунок 4. Загальний вигляд зразків авіабомб

2) ВП середньої потужності (гранати), протипіхотні міни, постріли до ручного гранатомета, шашки ВР, артснаряди від 27 до 75 мм та інші подібні їм вибухові пристрої з тротилевим еквівалентом від 100 до 200-250 г) (рисунки 5,6);

Рисунок 5. Загальний вигляд фугасної протитанкової міни ТМ-62М з підривачем МВЧ-62

а

б

Рисунок 6. Ручні осколкові гранати РГД- 5 (а) і РГ- 42 (б)

3) ВП малої потужності (запали, детонатори, підривники), снаряди до 27 мм та інші подібні їм ВП з тротиловим еквівалентом до 50-100 м.

Рисунок 7. Підривники серії МУВ з детонаторами МД- 5М

Поряд з бойовими ВП в злочинних цілях можуть використовуватися різні піротехнічні та імітаційні засоби. Деякі з них (наприклад, імітаційні патрони ИМ - 82, ИМ - 85, ИМ - 100 і шашки імітації розриву артилерійського снаряда

ШИРАС) споряджені бойовими вибуховими речовинами і володіють потужною вражаючою дією під час вибуху .

Також промисловістю виготовляються так звані вироби спеціального призначення - спеціальні засоби, що містять в своїй конструкції вибухові речовини (вироби «Ключ» і «Імпульс», світлозвукові гранати «Терен», «Полум'я», «Зоря») і використовувані головним чином для проникнення в приміщення та тимчасового психофізіологічного впливу на правопорушника (рисунок 6).

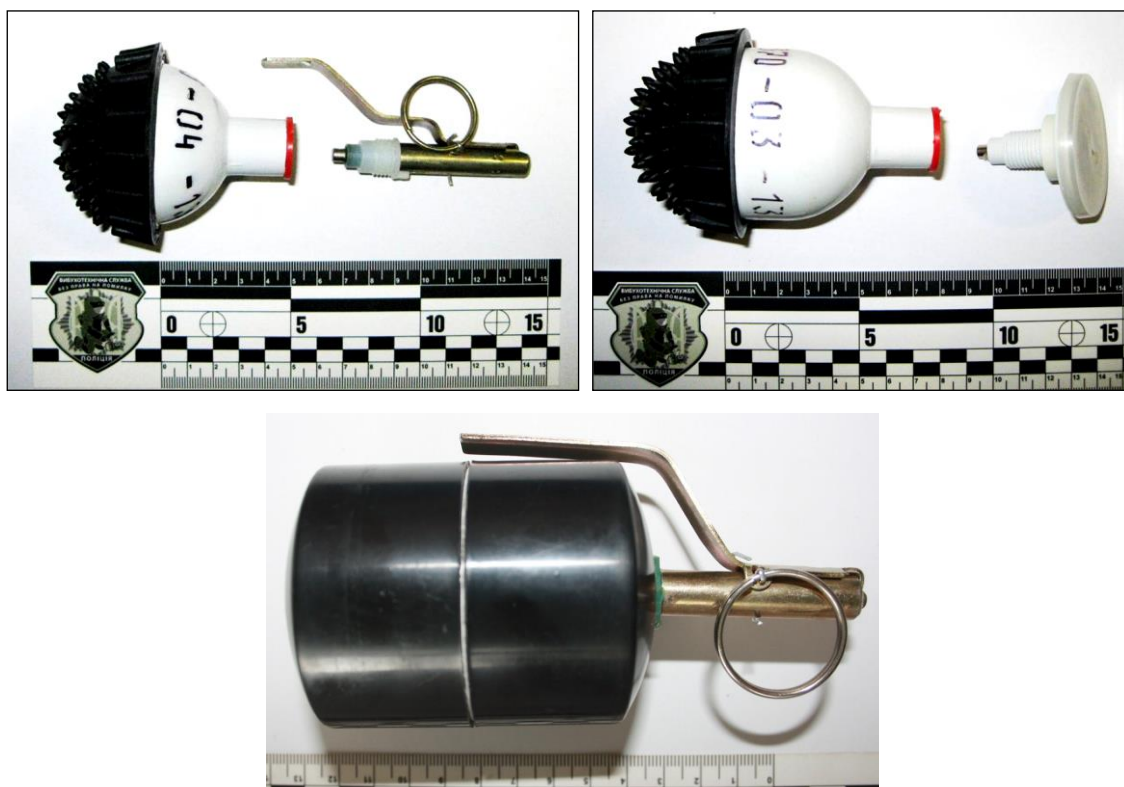

Рисунок 8. Світлошумові гранати «Пламя» «Заря-2» «Терен-7»

Саморобні вибухові пристрої (СВП) – це пристрої, в яких хоча б один із елементів конструкції виготовлений саморобним способом або застосоване його непромислове нерегламентоване складання, тобто конструкція остаточно підготовленого до вибуху пристрою не обумовлена вимогами відповідних технічних умов на його виготовлення (монтаж) [59].

Існує велика кількість типів СВП, що відрізняються принципом дії, рівнем ураження під час вибуху, застосованим у конструкції матеріалом. У зв'язку з цим можлива лише приблизна класифікація СВП, відповідно до якої їх

можна розділити на такі типи: СВП по типу ручної гранати; СВП по типу об'єктної міни з радіокерованим способом приведення у дію (рисунок 9) (призначена для мінування об'єкта); СВП по типу міни-пастки (містить камуфляжний корпус); СВП по типу фугаса із засобом підривання; СВП по типу вибухового пакету.

Рисунок 9. Загальний вигляд саморобного вибухового пристрою на основі корпусів гранат Ф-1 з приведенням в дію за допомогою мобільного телефону

Вибухові пристрої, які називаються «Брудні бомби»

Як окремий вид вибухового пристрою, можливо відокремити вибухові пристрої з використанням у їхній конструкції радіоактивних, біологічних чи бактеріологічних компонентів [16].

У праці Симак Н.В. зазначено, що «...для України проблема застосування так званої «брудної бомби» у час, коли на Сході йдуть військові дії, набуває ще гострішого забарвлення. Варто згадати тільки шахту «Юнком» на Донбасі, де у вересні 1979 року було проведено підземний атомний вибух для вирішення цікавої технічної задачі - зменшити викиди метану та знизити кількість частих, нерідко з людськими жертвами, аварій.

Експеримент виявився невдалим, але залишив після себе важке екологічне спадщина. Так, під землею в епіцентрі ядерного вибуху залишилося високорадіоактивне тіло з застиглої розплави гірських порід і скла - масою близько 100 тон. Крім того, там накопичилося приблизно 500 метрів кубічних сильно забруднених підземних вод...» [16].

Також, враховуючи випадки застосування біологічної зброї у Великій Британії (отруєння Скрипалів) шляхом розпилення небезпечних речовин, можливо і використання їх у вибухових пристроях.

Хоча, це тема окремої наукової роботи, яка потребує детального вивчення та надання пропозицій для її вирішення.

Нажаль, в Україні ця проблема не має алгоритмів її розв'язання і потребує подальшого вивчення.

У спеціальній літературі для працівників слідчих підрозділів, розділ про основні поняття криміналістичної вибухотехніки часто опускається або наводиться дуже стисло, схематично. За таких умов не можна навчити особу, що проводить огляд, грамотно шукати, правильно фіксувати, вживати заходів до вилучення речових доказів. Тому на практиці є непоодинокі випадки, коли слідчі, приступаючи до огляду місця події по факту вибуху або виявлення вибухонебезпечного предмету, не маючи спеціальних знань. У такому разі виникає необхідність залучити до проведення огляду місця вибуху спеціаліста або інспектора-вибухотехніка зі спеціальними знаннями у галузі вибухотехніки.

2.2. Порядок підготовки та проведення огляду місця події за фактом застосування вибухових пристроїв

Важливим завданням кожної особи, яка організовує огляд місця події за фактом вибуху (керівник СОГ), має бути організація вибухобезпеки, а саме забезпечення безпеки життя та здоров'я усіх учасників слідчої дії. Для цього, першими на огляд місця події залучаються інспектори-вибухотехніки, які проводять огляд місця вибуху у засобах захисту та з використанням спеціального вибухотехнічного обладнання.

Так, Наказом Міністра внутрішніх справ від 09.07.2014 № 653, визначено порядок дій працівників МВС України у разі скоєння злочину пов'язаного із застосуванням вибухових пристроїв і вибухових речовин. Також, дії спеціаліста-вибухотехніка та способи огляду місця події, більш детально, описані у методиці комплексного дослідження вибухових пристроїв, вибухових речовин і слідів вибуху [67,59].

У розділі II Наказу № 653 визначені дії керівника органу досудового розслідування (начальника слідчого підрозділу) та дії спеціаліста-вибухотехніка (керівника вибухотехнічної групи) [67]:

«...Дії керівника органу досудового розслідування (начальника слідчого підрозділу):

у разі відсутності на місці події керівника ОВС (відповідального від керівництва) за рекомендаціями керівника вибухотехнічної групи та керівників ОВС, відповідальних за громадську безпеку, визначає безпечні маршрути евакуації людей та організовує їх виведення із зовнішньої та внутрішньої небезпечних зон;

організовує проведення опитування громадян з метою отримання інформації про обставини вчинення правопорушення;

проводить консультації з керівником вибухотехнічної групи щодо вилучення об'єктів та слідів, які мають доказове значення щодо вчиненого правопорушення;

у разі встановлення неповноти проведеного огляду місця події негайно організовує проведення повторного або додаткового огляду за участю експертних підрозділів;

організовує взаємодію слідчих та при вилученні, зберіганні та своєчасному призначенні експертиз щодо вилучених під час досудового розслідування об'єктів;

заслуховує звіти членів СОГ, перевіряє якість складання протоколу огляду місця події та повноту фіксації обставин учинення кримінального правопорушення;

здійснює постійний контроль за станом розслідування злочинів, пов'язаних з використанням вибухових матеріалів, зареєстрованих на території області (міста). Вивчає кримінальні провадження про нерозкриті правопорушення вказаної категорії, надає доручення та організовує подальше розслідування, готує пропозиції про заслуховування під час оперативних нарад старших СОГ міських, районних, лінійних органів і слідчих про стан їх розслідування;

надає методичну та практичну допомогу слідчим у розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням вибухових матеріалів, під час розслідування яких виникали ускладнення. Здійснює інші повноваження, передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України.

Виходячи із завдань огляду місця події, слід мати на увазі, що якісний огляд може бути проведений лише із залученням інспекторів-вибухотехніків, експертів-криміналістів, судових медиків, пожежних, автотехніків.

На нашу думку, якісний пошук і виявлення слідів вибуху (об'єктів), що відносяться до конструкції ВП, можуть здійснювати виключно фахівці в цій галузі. У будь-якому випадку пошук слідів повинен йти завжди під їх контролем. Виконання завдання фіксації та вилучення (докладне документування виявлених об'єктів і слідів вибуху, тобто складання планів, схем місця події, фото-, відеозйомка, фіксація виявлених об'єктів і слідів, збереження речових доказів, їх правильна упаковка, забезпечує збереження і

незмінність виявлених слідів в процесі зберігання і транспортування до місця проведення подальших досліджень лежить в першу чергу на керівнику огляду - слідчого.

Дії спеціаліста-вибухотехніка (керівника вибухотехнічної групи):

доповідає про прибуття на місце події керівнику ОВС (відповідальному від керівництва), старшому СОГ;

уточнює на місці події радіус зовнішньої небезпечної зони та в разі необхідності надає рекомендації керівнику ОВС (відповідальному від керівництва), старшому СОГ щодо її збільшення відповідно до прогнозування можливих зон ураження від вибуху, утворення вторинних осколків і завалів від споруд;

визначає радіус внутрішньої небезпечної зони, місця для розгортання пункту управління з виконання спеціальних вибухотехнічних робіт, зберігання табельних вибухових речовин і засобів ініціювання;

визначає та узгоджує з керівником ОВС (відповідальним від керівництва), старшим СОГ оптимальні маршрути підходу та відходу до місця події;

проводить інструктаж із спеціалістами-вибухотехніками, інспекторами-кінологами та іншими працівниками та спеціалістами, які задіяні в проведенні пошуку вибухових матеріалів, або таких, що їх нагадують, щодо особливостей дотримання заходів безпеки;

організовує та контролює дії спеціалістів під час проведення пошуку вибухових матеріалів або таких, що їх нагадують, на місцевості, в спорудах та автотранспорті тощо;

у разі зміни оточуючої обстановки узгоджує безпосередньо на місці події зі старшим СОГ дії спеціалістів-вибухотехніків та кінологів з метою недопущення втрати слідів вчинення правопорушення;

у разі необхідності визначає місце відпочинку спеціалістів та інших працівників;

за результатами пошуку вибухових матеріалів, або таких, що їх нагадують, складає акт перевірки об'єкта на наявність вибухових пристроїв,

вибухових речовин або конструктивно схожих на них предметів за формою,
(додаток 2) та надає його старшому СОГ;

періодично доповідає керівнику ОВС (відповідальному від керівництва) старшому СОГ та начальнику НДЕКЦ про вжиті заходи, результати пошуку вибухових пристроїв і вибухових речовин на місці події.

У розділі III Наказу № 653 визначені вимоги до працівників, які виконують спеціальні вибухотехнічні роботи та судову вибухотехнічну експертизу:

«...Вимоги до працівників, які виконують спеціальні вибухотехнічні роботи та судову вибухотехнічну експертизу

На посади у вибухотехнічні підрозділи Експертної служби з функціями проведення спеціальних вибухотехнічних робіт і виконання судової вибухотехнічної експертизи обираються психологічно стійкі особи, які здатні в умовах ризику для особистого життя та інших людей приймати адекватні рішення.

Посади у вибухотехнічних підрозділах заміщуються такими особами: офіцерами інженерних військ і піротехнічних підрозділів рятувальних служб, фахівцями служб ракетно-артилерійського озброєння, фахівцями з проектування та виготовлення боєприпасів, інженерами протипожежної техніки та безпеки; інженерами у галузі радіоелектронних засобів, інженерами-механіками, гірничими інженерами, хіміками-технологами з виготовлення вибухових речовин, хіміками-технологами зі знаннями органічної та неорганічної аналітичної хімії та інструментальних методів аналізу, цивільними майстрами-підривниками, а також особами з юридичною освітою за спеціальністю “Правознавство”.

Обов’язковою умовою для проведення спеціальних вибухотехнічних робіт при призначенні двох та більше спеціалістів-вибухотехніків є показник їх психологічної сумісності.

Забороняється залучення спеціалістів-вибухотехніків до виконання робіт, не пов’язаних з їх функціональними обов’язками...» [67].

На ряду з експертними підрозділами МВС України вибухотехнічні експертизи проводяться і у експертних підрозділах МЮ України та СБ України, тому порядок підбору та підготовки персоналу, правила поводження з вибуховими матеріалами і проведення спеціальних вибухотехнічних робіт розповсюджується на усіх осіб.

Керівникам СОГ необхідно враховувати характерні особливості і певні складнощі, що виникають при огляді і вилученні об'єктів з місця вибуху, а саме:

тривалість і трудомісткість процесу огляду;

велика кількість фрагментів речової обстановки, які істотно ускладнюють виявлення залишків ВП;

незначні розміри фрагментів, що залишилися після вибуху ВП;

значні відстані, на які під час вибуху на відкритій місцевості розлітаються фрагменти;

наявність потерпілих, яким потрібно надання екстреної допомоги та евакуація;

можливу наявність на місці вибуху інших ВП і вибухонебезпечних предметів;

необхідність термінового проведення невідкладних аварійно – відновлювальних робіт;

несприятливі погодні умови (при огляді на відкритій місцевості).

Знаючи це, слідчий, прокурор-криміналіст для досягнення максимальної результативності повинні бути завчасно підготовлені до можливого виїзду на подібні події і до виконання цілого комплексу організаційних заходів та дій, які їх очікують на місці. Бажано дотримуватися наступних рекомендацій.

Методикою визначені основні етапи підготовки до огляду місця події за фактом застосування вибухових матеріалів, а також самого огляду [59].

Огляд, фіксація, вилучення деталей знешкоджених вибухових пристроїв та вибухонебезпечних виробів

Слідчий і залучені ним особи проводять огляд ВП або вибухонебезпечних

виробів тільки після переведення їх у безпечний стан спеціалістами відповідних служб.

Огляд полягає в безпосередньому виявленні і дослідженні об'єктів, що мають значення для справи, вивченні їх властивостей, стану і взаєморозташування. Він проводиться за участю понятих, які зобов'язані засвідчити факт і результати огляду. Слідчий огляд вказаних об'єктів може виконуватися в ході огляду місця події, обшуку, інших слідчих дій, а також при окремому слідчому огляді вилучених предметів.

До огляду крім спеціалістів-вибухотехніків можуть залучатися криміналісти, спеціалісти з відео- та фотозйомки а також інші фахівці. Залучені для участі в слідчому огляді спеціалісти зобов'язані консультувати слідчого і надавати йому допомогу в питаннях, що потребують спеціальних знань, використання науково-технічних засобів і методів, безпосередньо виконувати його доручення щодо застосування тих чи інших засобів і методів з метою пошуку, виявлення, огляду, фіксації, вилучення і збереження слідів.

Спеціаліст-вибухотехнік під час огляду знешкодженого ВП може консультувати слідчого щодо запобіжних заходів при поводженні з вибухонебезпечними деталями і частинами ВП, загального порядку і послідовності огляду об'єктів, способів і необхідних засобів транспортування деталей і частин ВП після закінчення огляду.

Задачами огляду є:

- фіксація місця виявлення і стану вибухонебезпечного виробу, положення рухомих деталей і частин пристрою з урахуванням всіх пошкоджень і змін, які були зроблені спеціалістами і іншими особами до початку огляду;
- вивчення загальної конструкції вибухонебезпечного виробу, вивчення і фіксація загальних і окремих ознак матеріалів, речовин і виробів, що були використані під час його виготовлення;
- виявлення, фіксація, вилучення і збереження слідів рук, природних і техногенних мікрочастинок, текстильних волокон, волосся людини і тварин, частинок рослин, а також інших слідів і мікрооб'єктів, що є на деталях

пристрою, в масі ВР, на супутніх предметах.

У методиці комплексного дослідження вибухових пристроїв, вибухових речовин і слідів вибуху більш детально описаний порядок дій спеціаліста-вибухотехніка [59].

Огляд вибухонебезпечного об'єкту рекомендується вести поетапно, дотримуючись наступних рекомендацій.

Підготовка до огляду

Отримавши повідомлення про скоєний злочин шляхом вибуху і попередню інформацію про подію, масштаби руйнування, наявність жертв, слідчий (керівник СОГ) та учасники процесуальної дії (прокурор-криміналіст, спеціаліст, учасники слідчо-оперативної групи та інші) при виїзді до місця події повинен вибрати з раніше укомплектованих і готових до застосування засобів і матеріалів те, що необхідно в даному випадку. Як правило, в наявності повинні бути:

засоби для огороження території або приміщень, що підлягають огляду (мотузки, обмежувальні стрічки, кольорові крейди, попереджувальні прапорці та інше);

освітлювальні засоби (ліхтарі, переносні лампи, прожектора, подовжувачі) для забезпечення робіт у вечірній і нічний час, у знеструмлених або погано освітлених місцях;

фото-, відеоапаратура, щоб фіксувати всі етапи огляду (у тому числі зміни на місці події, сліди вибуху, вилучені речові докази та інше);

підсобні інструменти (лопати, лом, пила, стамески, щітки, набір сит з вічками різних розмірів та інше) для розбирання завалів, сміття для взяття проб і різних зразків;

навіси (брзент, рулони поліетиленової плівки для запобігання від атмосферних опадів та інших несприятливих впливів окремих об'єктів і ділянок території, яка оглядається);

металошукачі, магнітні підйомники;

комплекти НТЗ (криміналістична валіза), що містять стандартні набори криміналістичних засобів, пристроїв та інструментів для роботи на місці події;

пакувальні засоби (паперові конверти та пакети, поліетиленові пакети, картонні коробки, ящики, тощо) для упаковки, збереження і транспортування вилучених об'єктів і слідів.

Інспектори-вибухотехніки зазвичай використовують хімічні і технічні валізи, які містять засоби та реактиви для вилучення мікрочастинок ВР, продуктів вибуху, контрольних проб і зразків, набір фізико-хімічних засобів для експрес-аналізу ВР, а також інструменти і пристосування для вилучення осколків з перешкод, роботи з об'єктами, пошкодженими вибухом.

Важливо також, щоб учасники огляду мали при собі медичну аптечку і залежно від пори року відповідний спецодяг (рукавички, комбінезони, теплі речі та інше), в якій могли б без шкоди для здоров'я тривалий час перебувати в несприятливих умовах. При чому після кожного виїзду на місце події спецодяг та інструменти слід ретельно чистити. Це необхідно для усунення можливості забруднення речових доказів при наступному виїзді.

Огляд вибухонебезпечного об'єкту рекомендується вести поетапно, дотримуючись наступних рекомендацій.

У методиці комплексного дослідження вибухових пристроїв, вибухових речовин і слідів вибуху більш детально описаний порядок дій спеціаліста-вибухотехніка [59].

Початкова стадія огляду

Початкова стадія огляду - загальний огляд. Безпосередньо після прибуття на місце події керівник слідчо-оперативної групи, після огляду інспектором-вибухотехніком території, з метою отримання загального уявлення про характер того, що сталося (у вибухотехніка на даній стадії огляду вже складається думка про механізм і епіцентрі вибуху, масі підірваного заряду і іншого), повинен здійснити загальний огляд місця події. Це в залежності від обстановки досягається або круговим способом пересування по території (по концентричних колах різного радіусу), або рухом по спіралі (від центру до

периферії або навпаки) із збільшенням (зменшенням) радіуса руху, або фронтальним способом пересування (за певними напрямками).

Виходячи з побаченого і провівши ситуаційний аналіз з фахівцями, необхідно:

вжити заходів до охорони місця події і забезпечення безпеки учасників огляду і наступних робіт (визначити небезпечні місця, захистити їх або зміцнити ті чи інші ділянки, відключити електричне, газове обладнання і пр.);

поставити кожному учаснику огляду конкретне завдання, виділити певну ділянку, де той повинен виконувати тільки свою роботу (наприклад, хто працює з потерпілими, хто забезпечує фото-, відеозйомку, хто оглядає ту чи іншу ділянку і т.д.) до кінцевого оформлення результатів огляду;

організувати надання допомоги потерпілим при максимальному збереженні обстановки на місці вибуху;

вирішити питання з транспортними засобами, які надходять у розпорядження СОГ для доставляння додаткових технічних засобів, вивезення об'єктів тощо;

з'ясувати (шляхом опитувань) первинну інформацію про подію і чи не змінювалася обстановка на місці подій.

При наявності таких фактів документально зафіксувати їх і дані про осіб, якими вони були внесені, з урахуванням отриманих попередніх даних разом з інспектором-вибухотехніком визначити межі огляду, технічну класифікацію ВР, форми вибухового перетворення ВР (горіння або детонація і т.п.).

Так, якщо є наявність зрушень зон руйнування, вже можна говорити, що: застосовувалося бризантна ВР, вибухове перетворення в якій пройшло у формі детонації;

для вибухового перетворення ВР в режимі горіння характерне утворення великих осколків, що мають порівняно малу швидкість, а при детонації ВР оскільки утворюються дрібніші, але швидкість їх значно вище - більше дальність розльоту;

визначити (спланувати) послідовність і обсяг дій, пов'язаних з виявленням і способом пошуку слідів вибуху, а також лінію оточення з метою охорони місця події;

відразу ж визначити маршрути виходу до місця вибуху членів СОГ та місцезнаходження спецтранспорту (позначити спеціальними стрічками), щоб не знищити наявні сліди, мікрооб'єкти і не зачепити вибухонебезпечні залишки, бо можливо частково спрацював ВП [59].

Детальний огляд місця вибуху

Ця стадія передбачає огляд, з дотриманням запобіжних заходів, всіх предметів і слідів, що можуть мати відношення до вибуху та осіб, що його вчинили. Головне при детальному огляді - зафіксувати місцезнаходження, положення, індивідуальні ознаки, стан об'єктів (слідів) на момент їх виявлення та вилучення, щоб у подальшому при проведенні експертних досліджень отримати об'єктивні результати. Фіксація здійснюється, крім протоколу та схем, за допомогою вузлової і детальної фото- і відеозйомки.

Крім того, якщо на цій стадії не було знайдено необхідних частин вже передбачуваного ВП, то це треба розглядати як сигнал до прийняття додаткових заходів пошуку. Залежно від місця подій всю територію, що підлягає огляду, прийнято розбивати на сектори, ділянки або вузли. Секторний спосіб застосовується, коли місце події являє собою відкриту ділянку земної поверхні. Епіцентр вибуху приймають за центр годинного циферблату, стрілки на 6-12 годину орієнтуються за компасом на північ і південь, місце розташування знайдених об'єктів відзначається щодо поділу годинного циферблату і відстані до центру (епіцентру) вибуху.

Керівник СОГ цей спосіб застосовує, коли на місці події є будівлі, споруди та інші об'єкти, природним чином ділить територію на ділянки різної форми і розмірів. При фіксації використовуються постійні орієнтири всередині даних ділянок. Вузловий спосіб як прийом огляду використовується в окремих місцях на території, що підлягає огляду, де потрібне першочергове проведення аварійно-рятувальних та відновлювальних робіт із зміною речової обстановки.

При вибухах (в основному використовуються для вчинення злочинів ВП до 10 кг ВР у тротиловому еквіваленті, в загальних рекомендаціях потрібно орієнтуватись на це) доцільно спочатку виділити чотири зони локалізації слідів:

центр (епіцентр) вибуху або місця закладки ВП - площа радіусом до 2 м;

ближня - до 5 -10 м;

середня - до 10-50 м;

далека - понад 50 м.

З центру вибуху починаються виявлення, фіксація і вилучення слідів вибуху і залишків ВП. Тут присутній або воронка, або поглиблення, розлом. Їх форму, розміри необхідно обов'язково чітко фіксувати. У цій зоні сконцентровані всі ознаки бризантного і термічного впливу вибуху і, як правило, залишаються тільки найдрібніші фрагменти ВП - металеві, пластмасові, скляні осколки, частинки паперу, картону, тканини, шкіри, окремі фрагменти деталей годинникових механізмів, електронних схем, батарей, частини пружин, ударників, тумблерів, частини проводів, ізоляційної стрічки. На предметах обстановки і фрагментах ВП є відкладення кіптяви, що містять тверді продукти вибуху і не прореагувавши частки ВР.

Основний спосіб виявлення перерахованого - розбір завалів, розкопування і просіювання ґрунту, збір пилу, бруду, сміття та розтоплення снігу. Беруться проби ґрунту безпосередньо з воронки і по її краю (маса кожного від 1 до 5 кг), предмети або їх частини зі слідами бризантного або термічного впливу з прилеглою до вирви зони. Зібрані сміття, пил, бруд та інші об'єкти повинні піддаватися детальному огляду на чистих аркушах білого паперу за допомогою мікроскопа, збільшувального скла, луп з підсвічуванням. Використовуються й криміналістичні голки, пінцети, магніти із змінним положенням робочих поверхонь, інше обладнання. В ході цієї роботи всі об'єкти упорядковано по наявності або відсутності ознак вибухового впливу (об'єкти з ознаками вибухового впливу упорядковано ще й по родовій приналежності). Дані способи і методи лежать в основі оглядів інших зон локалізації слідів.

Для ближньої зони характерно наступне: на предметах обстановки виявляються і фіксуються ознаки бризантного, термічного та фугасної дії вибуху, сліди розльоту фрагментів вибухового пристрою і їх залишки з непрореагувавшими частинками ВР або твердими продуктами вибуху (осколки корпус, фрагменти і деформовані частини запобіжно - виконавчого механізму, залишки камуфляжу). Слід знати, що частки ВР, продуктів вибуху можна виявити на поверхнях предметів, звернених до центру вибуху. Незакріплені і легкі предмети обстановки відкидаються, деформуються і можуть містити сліди термічного впливу.

У цій зоні рекомендується повністю зібрати всі пилоподібні нашарування, взяти зразки ґрунту, рослинності, дробленого асфальту, бетону і т.д., зробити зіскоби, змиви з предметів (по можливості вилучити їх хоча б частково). Треба пам'ятати, що окрім кожного такого зразка необхідно брати контрольні зразки, робити зі шкріб або змив з не забруднених слідами ВР об'єктів. У середній зоні на предметах обстановки зосереджені ознаки фугасної і сейсмічної дії: вибивання дверей і вікон, випадання стін, підняття і зрушення перекритті, зрив елементів дахів, тріщини в стінах будівель, злам гілок і зрив листя з дерев, зрив одягу з тіла людини, приведення її в старий стан. Тут, як правило, знаходять середні по масі фрагменти ВП - залишки м'якої оболонки ВП, обривки дротів, вогнепровідного шнура, ізоляційної стрічки. На всіх цих об'єктах також є частинки непрореагувавши ВР і продуктів вибуху. У цій зоні спочатку рекомендується провести ретельний візуальний пошук предметів з ознаками вибухового впливу, після чого взяти контрольні проби і зразки. У дальній зоні на предметах обстановки виявляються ознаки фугасної дії вибуху. Фугасна дія на цих відстанях втрачає свою інтенсивність, поширення повітряної ударної хвилі супроводжується тільки вибиванням скла, а із залишків ВП можна виявити середні і великі деталі і осколки (осколки металевго корпусу, готові осколкові елементи - гайки, болти та ін.) У цій зоні пошук об'єктів, несучих слідові кількості ВР, залежить від конкретних обставин події.

Застосування технічних засобів для пошуку фрагментів ВП і деякі прийоми, методи взяття проб і зразків при детальному огляді. При детальному огляді для пошуків металевих фрагментів ВП застосовуються магніти і металошукачі. Найбільший ефект їх застосування досягається, якщо на місці події є мало металевих конструкцій, що не відносяться до частин ВП, який вибухнув. Однак якщо сторонніх металевих конструкцій багато, то на їх фоні металошукач може пропустити дрібні фрагменти ВП. Тому в такій ситуації необхідно використовувати металошукачі з регулюванням чутливості і з можливо більш вузькою діаграмою спрямованості дії, тобто з хорошою вибірковістю. Для пошуку в обводнених місцях слід використовувати металошукачі (металодетектори, магнітметри), призначені для роботи під водою (кращі з них: «Garrett» SeaHunter XL 500 PULSE, США) (рисунок 10).

Рисунок 10. Загальний вигляд металодетектора типу «Garrett»

Підводний варіант, до 40 м занурення, використовується для пошуку магнітних і немагнітних металів, «FEREX 4.021» (Німеччина) - надводний варіант, використовується для виявлення феромагнітних матеріалів.

Для збору металевих фрагментів ВП в траві, бруді, воді, серед дрібних будівельних уламків, будівельного сміття, ґрунту бажано застосовувати потужні магнітні підйомники. На поверхні землі можуть застосовуватися селективні металошукачі. Вони призначені для виявлення предметів з чорних і кольорових металів у діелектричних середовищах.

Якщо вибух ВП стався на ґрунті, фрагменти ВП можуть заглибитися в ґрунт. У цьому випадку застосовують набір сит для просіювання ґрунту. Беручи до уваги, що до складу електронних схем ВП обов'язково входять різні напівпровідникові елементи (діоди, транзистори, мікросхеми та інші напівпровідникові пристрої). Осколки ВП при розльоті впроваджуються в такі об'єкти, як дерев'яний паркан, дерева, віконні рами і т.п. Для їх вилучення слід застосовувати пилки, стамески та інші інструменти. Часто предмети, розташовані поблизу центру, настільки деформовані, що візуально визначити наявність в них осколків не представляється можливим. У цьому випадку треба використовувати рентгенівську апаратуру.

В процесі збору фрагментів ВП (якщо є явні ознаки відношення до ВП) необхідно описати їх зовнішній вигляд, номер квадрата, де виявлено об'єкт, а також матеріал, товщину перепон, які вони пробili, або глибину впровадження фрагментів у перешкоду. Якщо на предметах та об'єктах речової обстановки в центрі вибуху і в найближчій зоні є нашарування речовин у вигляді кіптяви, сажі, шлаків і т.д., що утворилися після вибуху, то з цих місць зіскоб робиться шпателем або скальпелем. Контрольний зіскоб проводиться з поверхні, подібної за якістю матеріалу і покриття, на такій відстані, щоб бути впевненим у тому, що в місці вилучення контрольного зіскоба відсутні сліди вибуху ВР. Змиви виробляються ватними або марлевими тампонами, змоченими метанолом. У ньому добре розчиняються слідові кількості як органічних ВР, так і неорганічних компонентів промислових ВР. У разі відсутності метанолу треба робити два змиви: ацетоновий (органічні речовини) і водний (неорганічні речовини). При можливості ацетоновий і водний змиви беруть з приблизно рівних за площею поверхонь на однаковому видаленні від центру вибуху. Для водних змивів використовують дистильовану воду. При виконанні метанолових або ацетонових змивів бажано уникати внесення в зразок сторонніх органічних забруднень (біологічних об'єктів, масел, барвників та інше) Методика контрольних змивів аналогічна методиці взяття контрольних зіскрібків.

Основні вимоги до вилучення об'єктів і принцип їх відбору для фізико-хімічних досліджень з визначення ВР. При детальному огляді (вже маючи попередні висновки про наявність корпусу ВП, типі ВР, використаного в якості заряду на місці події необхідно вибрати найбільш інформативні об'єкти для наступних лабораторних фізико-хімічних досліджень. Тільки правильний відбір зразків, проб, вилучених і упакованих з дотриманням діючих правил, прийомів, може дати позитивні результати при проведенні експертиз.

У всіх випадках:

операції з вилучення та упаковки об'єктів повинні виконуватися в чистих гумових рукавичках без струшування пилу і очищення поверхні від забруднень, з використанням чистих інструментів, розчинників, пакувальних матеріалів;

вологі об'єкти з метою запобігання корозії і вимивання водорозчинних компонентів ВР перед упаковкою бажано висушувати і в найкоротші терміни, без перепакування та додаткового огляду, направляти на експертні дослідження (стосовно і до предметів зі слідами вибуху, які мають сліди крові та інші біологічні нашарування);

упаковка кожного предмета проводиться окремо (можна упаковувати в одну коробку або пакет кілька згрупованих предметів за належністю - залишки корпусу, осколки детонатора, частини сповільнювач і т.д.);

упаковка повинна бути герметична, щоб виключити надалі вплив вологи і пилу;

неприпустимо знаходження в зоні огляду, відбору та упаковки об'єктів сторонніх ВР (зразки порівняння, контрольні суміші) або виробів, що містять ВР.

Найбільшою інформативністю при експертних дослідженнях мають залишки засобів ініціювання, джерел струму, штатних боєприпасів, камуфляжу ВП, оскільки від корпусу вибухового пристрою, тобто входять до його конструкцію або перебували в безпосередній близькості від заряду ВР. Ось чому так важливо виявлення на місці події всіх функціонально необхідних частин ВП, на яких до того ж можуть матися сліди виконавців вибуху.

Правильному відбору об'єктів для подальших експертних досліджень можуть сприяти і проводяться інспекторами-вибухотехніками на місці події експрес-аналізами взятих проб і зразків (проводяться при достатній кількості речовини, підозрюваного на ВР). Їх результати (хоча в цьому випадку робиться лише попередній висновок про належність об'єкта до ВР) можуть бути цілком достатніми для коректування та виборчого підходу до даної роботи. Слід пам'ятати, що за вже сформованою судовій практиці відступ від правил огляду місця події, вилучення і упаковки слідових об'єктів ведуть до втрати доказового значення як результатів огляду, так і наступних експертних досліджень.

Заклучна стадія огляду

На цій стадії комплексно оцінюються і процесуально закріплюються всі отримані фактичні дані, які допоможуть надалі висунути версії про осіб, які вчинили злочин, вирішити питання про організацію оперативно-розшукових заходів. Також вилучаються і упаковуються сліди і предмети, які можуть стати речовими доказами. Остаточо оформляються необхідні плани і схеми (якщо не взяті в бюро технічної інвентаризації або у відділі головного архітектора готові), де зазначаються місця основних руйнувань і пошкоджень речової обстановки, знаходження потерпілих, виявлення вилучених об'єктів, проб і місць взяття контрольних зразків (із зазначенням відстаней по відношенню до центру вибуху). Складається у повному обсязі протокол огляду - перший і головний підсумок роботи на місці вибуху.

Опис результатів огляду слід проводити від загального до окремого. У першу чергу дається характеристика навколишньої місцевості (будівлі або споруди), де стався вибух, центру (епіцентру) вибуху, потім вказуються кордон оглядової території або приміщень. Описуються спосіб їх поділу на ділянки (сектори, квадрати і т.п.), прийняті позначення, системи вимірювання відстаней, виявлені предмети (труп) і сліди вибуху, інші знайдені об'єкти, що можуть мати відношення до справи, використані в роботі криміналістичні засоби .

Виявлені і вилучені предмети, сліди, мікрооб'єкти в протоколі фіксуються наступним чином: вказуються їх найменування (якщо воно загальновідомо і не викликає сумнівів); місцезнаходження на місці події в прийнятій системі координат або місце виявлення на предметі - стан слідосприймаючої поверхні; загальні і окремі ознаки (розміри, форма, колір, матеріал, маркувальні позначення, забруднення поверхні та інше), а також реквізити упаковки (№ 1, № 2, № 3 і т.д.), в яку ці предмети, сліди, мікрооб'єкти упаковані. При описі останніх важливо вказувати спосіб їх виявлення та вилучення.

Деякі особливості огляду конкретних об'єктів після вибуху.

Вибух усередині приміщення (маса заряду ВР до 1-2 кг у тротиловому еквіваленті). У приміщенні після вибуху зазвичай відсутні іноді рами, двері. Повітряної ударної хвилею руйнуються меблі, перегородки, зсуваються панелі стелі і проміжні стіни з утворенням тріщин. В інших приміщеннях, розташованих на значних відстанях від центру вибуху, також є істотні руйнування та пошкодження речової обстановки через що проходять і відбитих ударних хвиль. При вибуху в приміщенні завжди є виражений центр вибуху у вигляді вибоїн і пробоїн в бетонній підлозі, пошкодження дерев'яних підлог (при розташуванні ВП на підлозі) або ж руйнування меблів при іншому розташуванні заряду (на відстані від підлоги). Навколо центру вибуху можна спостерігати сліди термічного впливу продуктів вибуху: кіптява, обпалення, сліди горіння. Залишки (фрагменти) ВП в основному знаходяться в приміщенні яке оглядається, і при ретельному пошуку (з поділом території на квадрати) вдається виявити практично всі елементи ВП і предметів, що входили в конструкцію ВП або знаходилися поряд.

Центр вибуху (місце розташування заряду ВР) визначається по утвореній воронці в ґрунті, асфальті - при контакті заряду з поверхнею землі. У разі розташування заряду на відстані від землі слід шукати максимальні пошкодження на поверхні навколишніх об'єктів (стіни будівлі, водостічні труби, виступаюча арматура, кузов автомобіля) зі слідами бризантного і

термічного впливу продуктів вибуху. Вибух автомобіля або іншого транспортного засобу.

У цьому випадку, незважаючи на значні пошкодження транспортного засобу, місце закладки ВП можна визначити за такими характерними ознаками, як отвір у підлозі, перебиття силових елементів конструкції, напрямок деформації елементів конструкції, пошкодження конкретних елементів конструкції (двигуна, багажного відділення, сидінь та інше). Мінування автомобілів в більшості випадків має своєю метою ураження об'єкта, що знаходиться в середині салону, або об'єкта, що знаходиться поблизу автомобіля. Під час вибуху автомобіль приймає на себе велику кількість фрагментів вибухового пристрою і стає, таким чином, «скарбничкою» речових доказів.

Практика показує, що для забезпечення найбільш повного їх збору необхідно попередньо автомобіль упаковати в полімерну плівку або яку-небудь тканину і евакуювати для ретельного огляду в гаражний бокс, ангар або інше придатне для цього приміщення. Крім інспекторів-вибухотехніків і криміналістів до участі в проведенні огляду подібного роду місць подій корисно залучати фахівців з ремонту та обслуговування автомобілів. В іншому огляд місця події, пов'язаного з вибухом автомобіля, відбувається в звичайному порядку.

Певні труднощі в знаходженні інформативних об'єктів виникають при проведенні огляду місця події в тих випадках, коли після вибуху виникає пожежа. Вогонь і застосовувані засоби пожежогасіння частково знищують або видозмінюють об'єкти, що є носіями криміналістичної інформації. Центр вибуху і вогнище пожежі зазвичай розташовуються в одному місці. Термічний вплив полум'я призводить до того, що остаточно вигорає вибухова речовина, слідові кількості якої залишається після вибуху в зоні, близькій до центру, фрагменти деталей вибухового пристрою, виготовлені з легкоплавких матеріалів, змінюють первинну форму або повністю втрачають морфологічні ознаки виробу. Крім того, як зазначено вище, об'єкти і місце події в цілому

можуть отримати незворотні зміни в результаті проведення заходів з гасіння пожежі та використання відповідних коштів.

Слід завжди мати на увазі, що вибух, поряд з бризантною і фугасною, володіє метальною дією. Відбувається метання предметів або їх фрагментів від центру вибуху. Це призводить до того, що деякі об'єкти, що перебували в момент вибуху поблизу заряду ВР і прийняли на свої поверхні слідові кількості ВР, в результаті метання знаходяться поза зони пожежі. Враховуючи це, слід уважно вивчати обстановку на місці події з метою встановлення початкового розташування предметів безпосередньо до вибуху. Знання первісного розташування предметів навколишнього оточення набагато підвищує ефективність відбору об'єктів для проведення лабораторних досліджень по встановленню ВР, в результаті вибуху опинилися поза зоною вогню. Як правило, ці об'єкти мають явні ознаки контактного або дуже близького впливу вибуху.

Для забезпечення максимальної ефективності огляду місця події використовують наступні методи:

1. По координатній сітці. Місце події розбивається на ділянки прямокутної форми розміром 1х1 м або 2х2 м. Ділянки оглядаються послідовно, після огляду ділянки з позначкою 1-1 переходять на наступну ділянку з позначкою 1-2, потім 1-3 і так до останньої ділянки з позначкою 6-1. Напрямок порядку огляду ділянок може змінюватися в залежності від оточуючої обстановки (рисунок 11) [59].

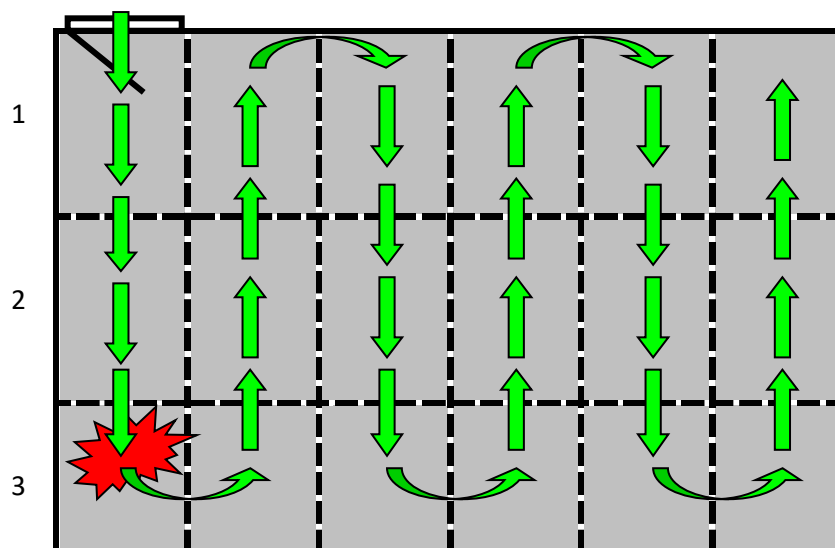

Рисунок 11. Огляд місця події по координатній сітці

2. По спіралі. Огляд місця події здійснюється по смузї шириною від 1 до 1,5 м, умовно скрученій у спіраль. Огляд можна почати від периферії до центру або навпаки.

У випадку, коли огляд місця події проводиться від центру до периферії, попередньо необхідно оглянути смугу, по якій спеціаліст-вибухотехнік зможе добратися до місця вибуху. Після огляду, фіксації та вилучення речових доказів у даній смузї проводиться огляд всієї території за напрямком, як зображено на рисунку 12 [59].

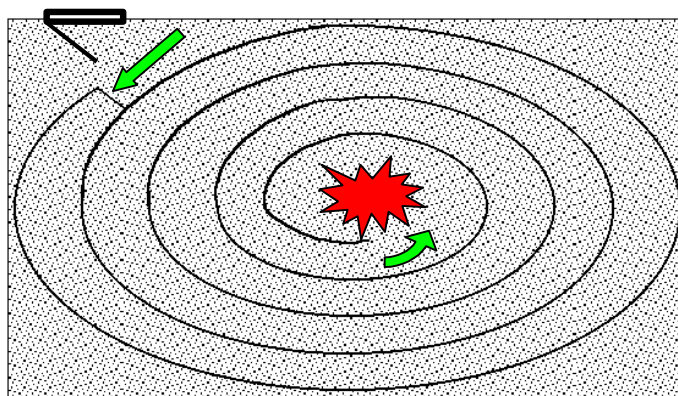

Рисунок 12. Огляд місця події по спіралі від периферії до центру

3. По смугах. Місце події, яке необхідно оглянути, розбивається на смуги шириною від 1 до 2 м, які послідовно оглядаються спеціалістом-вибухотехніком. Спрямованість, кількість і ширина смуг може змінюватися в

залежності від оточуючої обстановки (рисунок 13) [59].

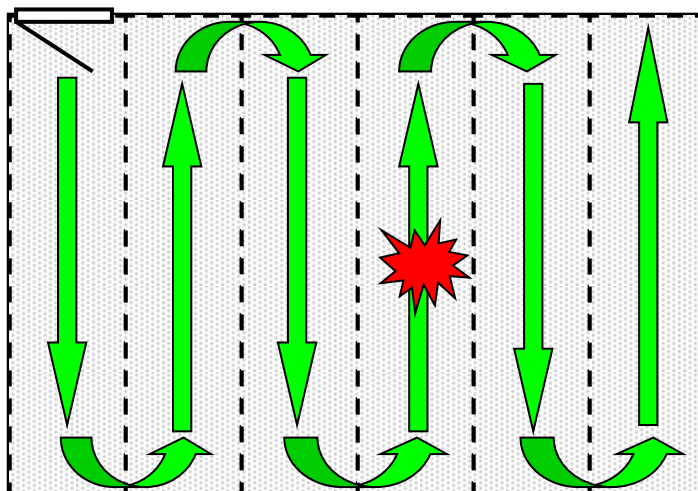

Рисунок 13. Огляд місця події по смугах

4. По квадратах (зонах). Насамперед визначаються зони №№ 1, 2, 3, 4 повздовж перешкод (паркан, стіна, будь-яка споруда тощо) шириною близько 0,5 м, інша частина місця події розбивається на зони №№ 5, 6, 7 і 8 з урахуванням особливостей оточуючої обстановки (рисунок 14) [59].

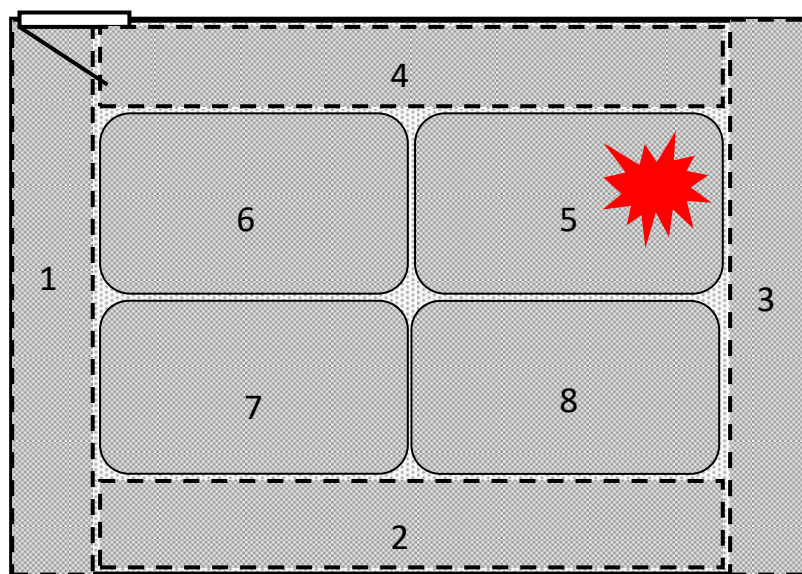

Рисунок 14. Огляд місця події по квадратах (зонах)

5. Радіальний. Місце події умовно розбивається на кільцеві смуги шириною від 1 до 1,5 м, які починаються від центру вибуху. Огляд проводиться послідовно від одної кільцевої смуги до другої (рисунок 15) [59].

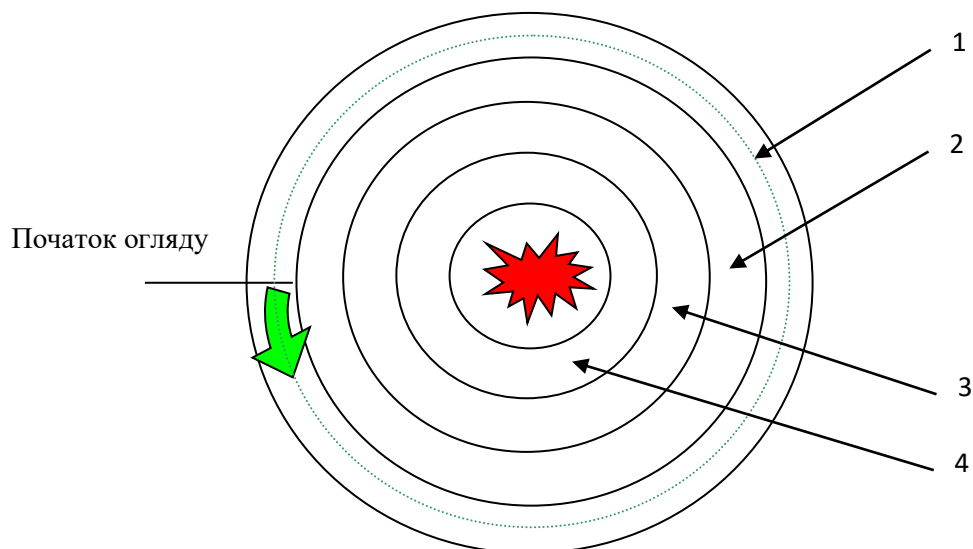

Рисунок 15. Огляд місця події за допомогою радіального методу

6. Метод “хреста”. До кутів центрального сектору, який утворює прямокутник з розміром 2х2 м, приєднуються чотири радіальні шпагати, які орієнтуються по сторонах світу. Чотири сектори, що утворені радіальними шпагатами, розділяються секторними шпагатами. У смугах, відокремлених секторними шпагатами, проводиться пошук, фіксація та вилучення речових доказів (рисунок 16) [59].

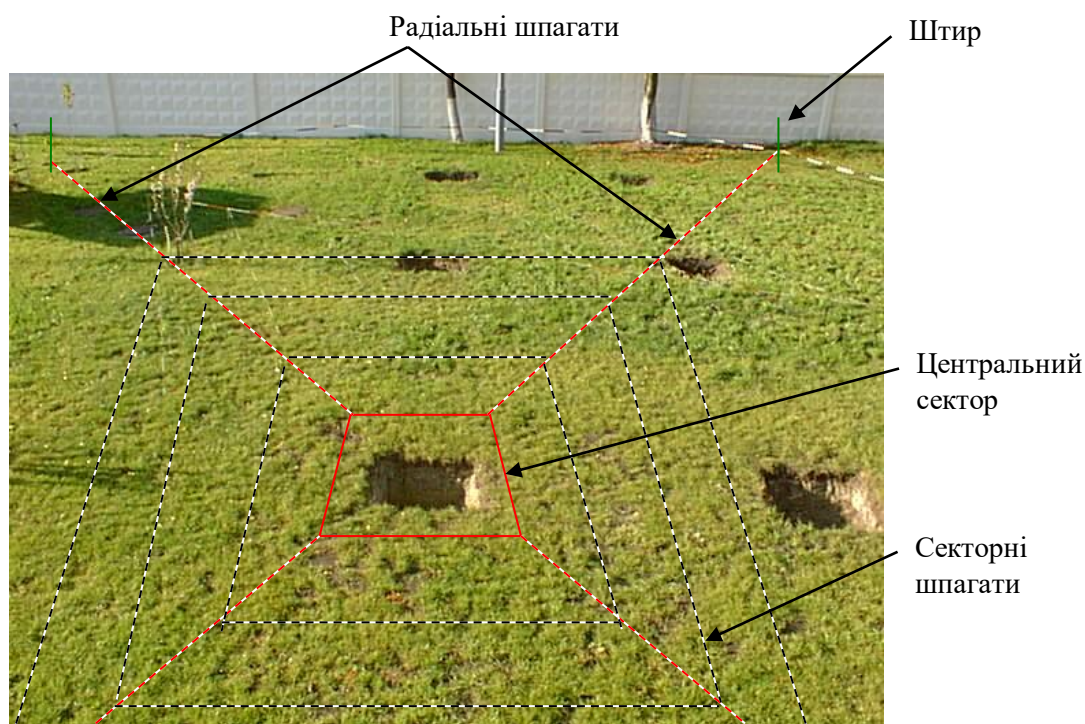

Рисунок 16. Огляд місця події методом “хреста”

В останні роки все частіше злочинцями, особливо при здійсненні терористичних актів та диверсій, використовуються вибухові пристрої з зарядами ВР великої маси, порядку декількох десятків, а в деяких випадках - сотень і навіть тисяч кілограмів. Вибухи подібних пристроїв призводять до значного або повного руйнування будівель, комунікацій, споруд. У подібних випадках, на відміну від вибухів ВП з зарядами відносно невеликої маси, доцільно починати огляд місця події від периферійної зони до центру вибуху, але при постійній фіксації тих дій, які проводяться рятувальними службами.

На периферійних ділянках визначається характер зон руйнувань різних предметів, проводиться виявлення фрагментів вибухового пристрою і предметів, які могли перебувати в момент вибуху в безпосередній близькості від заряду ВР, складається план місцевості із зазначенням конкретних руйнувань об'єктів навколишнього середовища, проводиться фіксація стану об'єктів як у центрі вибуху, так і на периферії. По закінченні рятувальних робіт та розчищення завалів визначається розташування центру вибуху і проводиться його огляд.

Висновки до Розділу 2

Огляд місця події являється важливою слідчою дією з якої і починається розслідування кримінальних правопорушень.

Організація огляду місця події за фактом вибуху повинна чітко регулювати взаємодію всіх зацікавлених співробітників у плануванні слідчих дій і оперативно-розшукових заходів із застосуванням засобів криміналістичної техніки.

Метою огляду місця події є розв'язання спеціальних питань у розслідуванні злочинів, тому забезпечення даної слідчої дії повинне бути націлене на одержання, накопичення й обробку криміналістичної інформації, яка має велике значення для розслідування справи.

Процес розслідування правопорушень, пов'язаних з використанням вибухових речовин і вибухових пристроїв, складається із трьох етапів: початкового, наступного й заключного. Найбільш важливою й відповідальною слідчою дією в аспекті реалізації техніко-криміналістичного забезпечення на початковому етапі розслідування є огляд місця події. Із цієї причини використання на даному етапі технічних засобів і криміналістичних методів носить найбільш активний характер.

У ході огляду місця події попереднє дослідження може проводити тільки інспектор-вибухотехнік, залучений для участі ньому в якості фахівця.

При цьому експерт, що проводить попереднє дослідження, повинен мати право самостійного проведення даного виду експертиз і мати достатній досвід практичної роботи.

Однією з головних цілей проведення попередніх досліджень є складання пошукових таблиць, дані яких можуть містити значну кількість відомостей про злочинця або знаряддя злочину, тому що фахівець і слідчий, що брати участь в огляді місця події, надалі у розслідуванні з різних причин можуть і не брати участь. Щоб зберегти здобуту інформацію й складається пошукова таблиця.

Аналіз експертної практики по проведенню попередніх досліджень слідів і речових доказів на місцях розслідування правопорушень, пов'язаних з використанням вибухових речовин і вибухових пристроїв виявлення трупів показує, що можна запропонувати наступну класифікацію попередніх досліджень: на придатність слідів до ідентифікації особи й для оперативної перевірки слідів за криміналістичними картотеками, обліками і колекціями; для складання пошукових таблиць; для висування слідчих і розшукових версій; для визначення меж огляду місця події; для визначення способу скоєння правопорушення.

РОЗДІЛ 3. КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИБУХОНЕБЕЗПЕЧНИХ ОБ'ЄКТІВ ТА СЛІДІВ ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ

3.1. Попереднє вибухотехнічне дослідження

На практиці попереднє вибухотехнічне дослідження виконується інспекторами-вибухотехніками, як правило, при невідкладних слідчих діях - оглядах, обшуках. Висновки озвучуються усно або письмово у формі карток науково-технічного орієнтування. Головна мета - негайно орієнтувати слідчих і оперативних працівників на інформативність виявлених об'єктів і слідів, способів їх збереження, а також на можливі шляхи отримання інформації розшукового і доказового значення. Так, якщо на місці події виявлено залишки електронних схем, приймача або антени, фахівець може попередньо висловити свої судження про конструкції і принципи дії ВП, зокрема про те, що воно було радіокерованим, з певним радіусом дії, а отже, не виключена можливість залишення злочинцем в межах видимості «об'єкта» пульта управління. Хоча подібні логічні висновки до протоколу слідчої дії не включаються (в протокол заносяться лише відомості, отримані в результаті безпосереднього спостереження), вони дають напрямки пошуку як злочинця, так і інших речових доказів [67].

Попередні дослідження із знайденими в ході огляду слідами і їх результати відображаються в протоколі або в окремому акті. Цю роботу інспектор-вибухотехнік повинен проводити в тих рамках, які йому визначає слідчий. Останній же виходить, в першу чергу, з кількості об'єктів і необхідності збереження більшості з них для проведення експертиз. Складаються за результатами попередніх досліджень, в тому числі і експрес-аналізів, науково-технічні орієнтування і висновки фахівців можуть містити науково обґрунтовані дані про причини і обставини вибуху; про основні характеристики і можливе джерело походження підірваного ВП, про речовини, які використовувалися в його конструкції; рекомендації щодо подальшої роботи з виявленими об'єктами і слідами: як зберегти їх, які експертні

дослідження провести. Ґрунтуючись на своєму досвіді і конкретно отриманих даних, фахівець може висловити думку про професію особи, яка виготовила ВП, про його навички і спеціальні знання у військовій та промисловій вибуховій справі, в галузі хімії і технології виготовлення ВР, електроніки тощо. Коли на місці події виявлено невибухнувший вибуховий пристрій, фахівець може дати обґрунтування причин дефектного спрацьовування, реальної небезпеки знайденого ВП або ВР. Слід пам'ятати, що висновки попередніх вибухотехнічних досліджень використовуються, в першу чергу, для організації пошукової та розшукової роботи по «гарячих слідах».

У існуючих нормативно-правових актах не визначена відповідальність спеціаліста, інспектора-вибухотехніка за якість виконаної роботи (участь у огляді місця події за фактом вибуху), а це несе за собою низку ризиків, які можуть впливати на хід розслідування правопорушення як у хорошому так і в поганому розуміння.

Спеціаліст, інспектор-вибухотехнік, який якісно провів огляд місця події за фактом застосування вибухового пристрою та надав допомогу слідчому у виявленні, описі та вилученні об'єктів дослідження, вказав на конструктивні особливості залишків застосованого вибухового пристрою, а також склав картку науково-технічного орієнтування (НТО), він виконав роботу якісно, це дасть змогу слідчому, у подальшому, зорієнтувати оперативних працівників правоохоронних органів на пошук виконавця та можливого замовника даного правопорушення.

Разом з тим, спеціаліст, інспектор-вибухотехнік, який не якісно провів огляд місця події за фактом застосування вибухового пристрою надав допомогу слідчому лише формально «для форми» не проявивши ініціативи у виявленні, описі та вилученні об'єктів дослідження, не вказав на конструктивні особливості залишків застосованого вибухового пристрою, а також не склав картку науково-технічного орієнтування (НТО), він виконав роботу не якісно. Дане правопорушення може зайти у глухий кут та у подальшому перейти у категорію нерозкритих злочинів т.з. «розряд висяків».

Тому, якість проведення огляду місця події, лежить на плечах і совісті спеціаліста та інспектора-вибухотехніка.

Також, треба зазначити, що думка спеціаліста, інспектора-вибухотехніка та бачення картини вчинення правопорушення за фактом застосування вибухового пристрою та конструктивних особливостей залишків застосованого вибухового пристрою, може бути не взята до уваги керівником СОГ та слідчим, який розслідує кримінальне провадження.

3.2. Організація призначення та проведення вибухотехнічної експертизи у кримінальних провадженнях, пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв та вибухових речовин

Порядок організації призначення та проведення судової вибухотехнічної експертизи детально описаний у методиці комплексного дослідження вибухових пристроїв, вибухових речовин і слідів вибуху.

Криміналістична вибухотехніка – галузь криміналістичної техніки, яка вивчає закономірності виникнення криміналістичної інформації про вибухові речовини та вибухові пристрої, предмети, що їх імітують, пов'язаних з ними осіб та об'єктів, і розробляє на цій основі науково-технічні засоби, прийоми, методики пошуку, обстеження, знешкодження, огляду, фіксації, вилучення і дослідження даних об'єктів і слідів їх використання з метою забезпечення кримінально-процесуальної, оперативно-розшукової, адміністративно-правової форм діяльності правоохоронних органів і спецслужб щодо попередження, виявлення і розкриття злочинів [59].

Криміналістична вибухотехніка як система знань складається з двох частин: загальної та спеціальної (особливої). У загальній частині розглядаються предмет, зміст та завдання криміналістичної вибухотехніки, а також предмет, об'єкти, характер завдань, які вирішуються, і класифікація експертиз, порядок призначення експертиз слідчим, судом та оформлення матеріалів, необхідних для надання висновку; загальні положення методики дослідження; основні положення методики складання висновку, його оцінки слідчим та судом; зміст, форми та методи експертно-профілактичної діяльності. Особливу частину складають теоретичні основи і методики вирішення основних (типових) завдань судової вибухотехнічної експертизи.

Судова вибухотехнічна експертиза – рід криміналістичної експертизи, предметом якої є фактичні дані (обставини), які пов'язані з визначенням групової належності та єдиного джерела походження вибухових пристроїв в цілому вигляді або за їх фрагментами (осколками), елементів вибухових пристроїв, обставин вибуху, які встановлюються на основі спеціальних знань в

області криміналістичної вибухотехніки за питаннями, які поставлені на вирішення експертизи [59].

Предмет судової вибухотехнічної експертизи складають фактичні дані (обставини), які встановлюються на основі спеціальних знань в області криміналістичної вибухотехніки, за запитаннями які ставляться для її вирішення [59].

Об'єктами судової вибухотехнічної експертизи є матеріалізовані джерела інформації, визначені кримінально-процесуальним законодавством і надані експерту органом, який призначив експертизу, для експертного дослідження з метою вирішення поставлених запитань і встановлення фактів, які входять до предмету експертизи [59].

Конкретні об'єкти (за умовами безпеки і з метою виключення їх контактів один з одним в ході проведення експертиз) доцільно ділити на три групи [19,23,40,49]:

1. Перша – вибухові матеріали і відповідно, матеріали і речовини, які в них входять: ВР, вибухонебезпечні суміші і їх упаковка, капсулі і електродетонатори, детонатори, запали, СВП, піротехнічні та імітаційні засоби, їх залишки після вибуху та інше.

2. Друга - інші матеріали, речовини та вироби, пов'язані з підготовкою до злочину, наприклад: інструменти і пристосування, використані при виготовленні або доопрацюванні ВР і ВП; камуфляж і предмети, на яких залишилися сліди вибухотехнічних виробів при їх спільному зберіганні, при упаковці або доставці ВП до місця вибуху.

3. Третя - предмети речової обстановки з місця події, що несуть на собі сліди вибуху, а також знаряддя та інструменти, використані при знешкодженні вибухотехнічних виробів. Така градація і для слідчого спрощує роботу з речовими доказами, дає можливість чітко орієнтуватися і оперувати наявними матеріалами.

На мій погляд, якщо на початку створення напрямку криміналістичної вибухотехніки, в попередні роки, допускалася можливість залучати для

проведення вибухотехнічних експертиз фахівців, наприклад гірських інститутів, військових інженерних частин або військових навчальних закладів, то зараз ця практика не виправдовує себе.

Названі фахівці, як правило працюють з певними вітчизняними штатними боеприпасами, в нових умовах (за відсутності у них сучасних методик, апаратури, практики і знань про наслідки застосування в різних умовах інших ВР, ВП і т.д.) не досягли ще того досвіду і рівня професіоналізму, який дозволяв би сприймати їх висновки при дачі експертних висновків (з тих чи інших питань) без найменших сумнівів. Мають можливість проводити подібні дослідження в повному обсязі тільки експертні підрозділи МЮ України, МВС України та СБ України. Також, через ведення бойових дій в окремих районах Луганської та Донецької областей, а також частим застосуванням вибухових пристроїв на даній території, МО України починає вивчення експертної практики та впровадження її у підрозділах інженерних військ.

Слід також знати експертні завдання вибухотехнічних досліджень, що підрозділяються на: класифікаційні, діагностичні, ідентифікаційні, ситуаційні та відновлювальні (реконструкції).

Метою класифікаційних вибухотехнічних досліджень є визначення відношення: речовини або суміші речовин до категорії ВР; виробу до категорії ВП, боеприпасів або імітують ВП засобів.

Позитивний результат досліджень дає можливість реально оцінити небезпеку використовуваних при злочині ВП, ВР і дати правову оцінку скоєного. Метою діагностичних вибухотехнічних досліджень є встановлення характеристик вибухотехнічного виробу (способу виготовлення конструкції, принципу дії, призначення, областей застосування та ін), визначення стану ВР або ВП (придатності речовини або виробу до вибуху) і вивчення конструкції імітує ВП тощо.

Тут же по слідах на об'єктах-носіях досліджуються питання, що відносяться до характеристики особи, яка виготовила ВР і ВП (наприклад, наявність або відсутність професійних знань і навичок), що завжди має важливе

значення для вирішення завдань розшукового плану. Метою вибухотехнічних ідентифікаційних досліджень є встановлення цілого по його частинах. У певних слідчих ситуаціях можуть вирішуватися питання про встановлення загальної родової, групової приналежності, спільного джерела походження порівнюваних зразків ВР, засобів ініціювання та інших вибухотехнічних виробів. Найчастіше результати цих досліджень лежать в основі доказування причетності певного кола осіб до скоєного злочину.

Метою ситуаційних вибухотехнічних досліджень є визначення різноманітних наслідків при застосуванні тих чи інших вибухотехнічних виробів в конкретних ситуаціях, встановлених в ході слідства. Наприклад, чи відповідає масштаб руйнувань на місці події силі вибуху ВР або ВП певної потужності.

Метою відновлювання (реконструкції) підірваних виробів за їх залишкам і слідах вибуху є визначення конструкції підірваного пристрою, принципу його дії, виду, найменування, маси підірваної ВР, найменування штатних вибухотехнічних виробів, використаних при його виготовленні. При розслідуванні справ даної категорії ці відомості представляють деколи єдину інформацію про використані при вибуху знаряддя злочину.

Вони однаково важливі і для розшуку злочинців, і для доведення причетності до скоєного конкретних осіб. Знаючи завдання експертних вибухотехнічних досліджень, слідчий зможе правильно сформулювати питання фахівцям по цікавлять його тем. Примірний перелік питань викладено нижче. Варто тільки пам'ятати, що питання мають бути послідовними (в першу чергу ставляться ті питання, від яких залежить вирішення інших), конкретними, короткими і не виходити за межі спеціальних пізнань експертів. Бажано також при винесенні постанови про призначення вибухотехнічної експертизи просити фахівців відобразити у висновку хімічну чистоту експертного приміщення та обладнання.

Під час проведення судової вибухотехнічної експертизи дослідження вибухонебезпечний речових доказів розділяється на шість етапів [59]:

«...Перший етап. Зовнішні ознаки вибухового пристрою.

До зовнішніх ознак відносяться:

- геометричні параметри (форма, розміри та інше);
- наявність оболонки та вигляд її поверхні;
- маса;
- матеріал, колір, стан оболонки та інших видимих складових частин;
- фарбування зовнішніх деталей;
- маркування, клеймування;
- сліди технологічних операцій (механічної обробки та інших способів виготовлення);
- способи з'єднання елементів (різьба, сварка та інше);
- наявність конструктивних особливостей (підривач, замикачі, датчик цілі тощо);
- компоновка вузлів і деталей; сліди корозії металу або механічні пошкодження;
- колір, агрегатний стан, розміри та форма заряду речовини спорядження (визначається за можливістю).

Головною метою цього етапу є встановлення зв'язку між характерними ознаками вибухового пристрою та визначення можливої функціональної схеми, принципу його спрацювання.

Другий етап. Дослідження внутрішніх ознак пристрою неруйнуючими методами дослідження.

Неруйнуючі методи досліджень розширюють уяву про пристрій та дозволяють встановити ряд додаткових ознак. До них відносяться:

- внутрішнє розміщення деталей і вузлів;
- функціональний взаємозв'язок між деталями та вузлами;
- наявність засобів підриву та їх вигляд;
- наявність вибухових речовин їх об'єм і орієнтовна маса;
- спосіб ініціювання заряду вибухової речовини.

Визначення вказаних ознак тісно пов'язано з технічною оснащеністю

вибухотехнічної лабораторії, технічними можливостями застосування спеціальних приладів і особливостями конструкції вибухових пристроїв.

Третій етап. Демонтаж об'єктів, що досліджуються.

Головною особливістю цього етапу є підвищені заходи безпеки, при всіх технологічних операціях розбирання пристрою на складові частини.

Демонтаж здійснюється експертом з урахуванням інформації щодо проведених попередніх слідчих дій, та результатів досліджень на першому і другому етапах. Демонтаж проводиться за розробленою експертом технологічною картою.

На підставі виявлених конструктивних особливостей і досвіду експерта, обладнання та інструменти для роботи на цьому етапі повинні вибиратись конкретно для кожного з об'єктів.

За результатами етапу демонтажу вибухового пристрою, як правило, вдається вирішити питання, що стосуються подальшої класифікації пристрою, тобто його віднесення до існуючих промислових аналогів або до саморобного пристрою.

Четвертий етап. Дослідження окремих вузлів і деталей, матеріалів і речовин.

Головним на цьому етапі є встановлення групової належності речовин та конкретних марок матеріалів, які використовувалися при виготовленні пристрою.

Дослідження складових частин вибухового пристрою експертом здійснюється у тій же послідовності, як і на першому та другому етапах.

Вивчення складових частин, вузлів, механізмів після демонтажу дозволяє встановити наявність необхідних і достатніх ознак, характерних для вибухових пристроїв або боєприпасів та спроможність їх до вибуху. Крім цього, усі механізми та вузли вибухового пристрою класифікуються експертом за функціональним призначенням.

Під час проведення досліджень необхідно виходити з того, щоб не внести непоправних змін, які здатні у подальшому вплинути на функціонування

пристрою при проведенні експериментального вибуху. У випадках, коли методики досліджень передбачають такі зміни, дані дослідження проводяться після шостого етапу.

Якщо у результаті досліджень виявлена відповідність всіх вузлів та деталей, матеріалів та речовин зразкам (описам), а також відсутні ознаки зміни конструкції (демонтажу) або нерегламентованого зберігання об'єкту, що дозволяє зробити висновок про його належність до конкретного виду, марки вибухового пристрою, то подальша перевірка шляхом підризу не обов'язкова.

П'ятий етап. Монтаж, перевірка працездатності механізмів та вузлів.

Монтаж вибухового пристрою виконується за послідовністю, що передбачена технологічною картою демонтажу або технічними умовами на виріб.

Експерту необхідно з'ясувати наявність та надійність запобіжного механізму вибухового пристрою, можливість дистанційного переведення його у бойовий стан. При відсутності таких елементів, не змінюючи загальний принцип дії пристрою, необхідно додатково їх ввести до конструкції та зазначити про це у висновку експерта.

Спорядження пристрою вибухової речовиною та засобами підризу здійснюється в останню чергу та лише після перевірки на надійність в роботі всіх вузлів і механізмів.

Експерт розробляє план-схему для проведення експериментального вибуху та передбачає в ній спосіб підризу, умови необхідної оточуючої або мішенної обстановки, необхідне обладнання для вибухових робіт і експертного дослідження. На підставі плану-схеми та вимог заходів безпеки здійснюється розрахунок безпечних відстаней для людей та об'єктів.

Шостий етап. Експериментальний вибух.

Даний етап експертного дослідження не є обов'язковим для всіх вибухових пристроїв і застосовується у тому разі, коли є сумніви щодо придатності до вибуху або в постанові на проведення експертизи поставлене питання про придатність вибухового пристрою для проведення вибуху.

Якщо в постанові (ухвалі) відсутній дозвіл на пошкодження (знищення) вибухового пристрою, то на його пошкодження чи знищення має бути отримана письмова згода особи (або органу), яка призначила експертизу.

У разі пошкодження чи знищення об'єкта в процесі дослідження до висновку експертизи вноситься про це відповідний запис. Пошкоджені під час дослідження об'єкти або їх залишки повертаються особі (або органу), яка призначила експертизу.

При проведенні експериментального вибуху необхідно дотримуватися наступних вимог:

- проведення експерименту здійснюється за розробленим планом-схемою;
- підри्व виконувати за тим механізмом, що був визначений особою, яка виготовила пристрій;
- підри्व пристроїв повинен проводитись у спеціальних вибухових камерах або на полігоні з дотриманням усіх заходів безпеки;
- перед та після підриву пристроїв проводити фото- або відеозйомку ;
- після підриву необхідно передбачити збір максимальної кількості залишків вид пристрою, а при сумнівах у типу вибухової речовини - їх залишки або змиви кіптяви...» [59].

На підставі результатів проведеного вибухотехнічного дослідження, формулюються відповіді на питання визначені постановою слідчого або ухвалою суду про належність об'єкта до вибухових пристроїв промислового та саморобного виготовлення та його придатності до вибуху або використання за призначенням.

3.3. Інші види судових експертиз об'єктів, які утворилися за фактом застосуванням вибухових пристроїв та вибухових речовин

Крім вибухотехнічних досліджень та експертиз, щодо окремих частин вибухотехнічних виробів, супутніх і допоміжних об'єктів проводяться традиційні криміналістичні дослідження, в яких можуть брати участь експерти різних спеціальностей, в тому числі біологи, хіміки, матеріалознавці, автотехніки, товарознавці, оцінювачі і т.д. Цим дослідженням, як правило, підлягають побутові електричні дроти, джерела струму, металовироби (відрізки труб, заглушки, зварювання), годинникові механізми, ізоляційна стрічка, паперові та картонажні вироби, а також всі інші матеріали, речовини, використані при виготовленні певних видів вибухотехнічних знарядь злочину. Встановлювані експертами дані про таких «нестандартних» елементів конструкції ВП, СВП більшою мірою дозволяють звужити коло пошуку злочинців і детально планувати оперативно-розшукову роботу по конкретним особам [25,34,36,37,38,39,60,72,87].

Види судових експертиз та орієнтовний перелік питань, які можуть ставитись у експертизі можливо побачити у наказі МЮ України № 53/5 [70].

До інших експертиз, як варіант, можуть відноситись такі експертизи [25]:

«...- **Почеркознавча експертиза.** У разі виявлення на місці події письмового документу (шматку паперу) з рукописним текстом судові почеркознавчі експерти можуть, у разі наявності підозрюваного та порівняльних зразків почерку, встановити особу, яка виконала даний текст.

- **Дактилоскопічна експертиза.** У разі виявлення на місці події відбитків (слідів) рук можливо ідентифікувати особу за слідами її рук, залишеними на місці події.

- **Експертиза слідів ніг і взуття.** Експертиза дозволяє ототожнити людину, яка залишила сліди ніг, і об'єктів, якими вони могли бути залишені, наприклад за відбитками взуття, що отримало відображення в сліді.

– **Експертиза транспортних засобів і утворених ними слідів.** Експертиза має на меті встановлення транспортного засобу, який залишив сліди, виявлення істотних обставин механізму утворення слідів.

– **Фотопортретна експертиза.** Експертиза дозволяє ототожнити людину за ознаками зовнішності та полягає у роздільному та порівняльному аналізі зовнішніх прикмет особи, які відобразились на фотографічних знімках, із застосуванням спеціальних методик зіставлення, суміщення, графічного моделювання і розрахунків взаєморозташування ознак обличчя. Метою цих досліджень є встановлення тотожності конкретної особи, зображеної на представлених досліджуваних об'єктах – фотознімках.

– **Експертиза відео звукозапису.** Експертиза призначається у тих випадках, коли необхідно встановити фактичні дані у справі, пов'язані з технікою та технологією виготовлення відеофонограми (фонограми), та дикторами, мовлення яких на ній зафіксовано.

– **Судово-медична експертиза.** Судово-медична експертиза підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, позивача та інших осіб є окремим видом судово-медичної експертизи. У судово-медичній практиці цю експертизу зазвичай називають судово-медичною експертизою живих осіб. Судово-медична експертиза може виявити у живої особи ушкодження та встановити спосіб та час їх отримання.

– **Експертиза трупа.** Експертиза відноситься до розряду судово-медичних експертиз. Метою проведення експертизи є встановлення причин смерті.

– **Генотипоскопічна експертиза.** Судово-генетична експертиза може проводитись у разі виявлення будь-яких слідів біологічного походження.

На разі, кількість та вид судових експертиз, які необхідно провести у рамках розслідування кримінального провадження визначає слідчий та звертається до суду для їх призначення...» [25].

Висновки до Розділу 3

Підводячи підсумок щодо призначення і виконання вибухотехнічних експертиз, можна сказати, що в цьому є дуже велике значення так, як тільки експертним шляхом під час проведення експертизи в лабораторних умовах встановлюється істинна по тим чи іншим об'єктам дослідження.

Слідчий призначаючи експертизу повинен знати, які питання необхідно поставити на вирішення експертизи і відносно яких об'єктів. Також велике значення має те, що об'єкти, які вилучаються з місця пригоди і подаються на дослідження можуть досліджуватись фахівцями різних спеціальностей або галузей криміналістичних знань.

Спеціальні дослідження, проведені фахівцем у ході слідчого огляду (або іншої слідчої дії), або відразу ж після його закінчення. Здійснює дослідження фахівець. Результати попереднього дослідження згодом можуть бути використані в процесі експертного дослідження.

Дослідження, що здійснюється за рамками слідчої дії - це судова експертиза. Тому вона повинна проводитися за правилами призначення й проведення судової експертизи.

Для успішної роботи фахівців зі справ про вбивства необхідно використовувати передові форми організації роботи експертно-криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ. Здійснювати систематичний контроль за якістю роботи фахівців-криміналістів у ході початкових слідчих дій і оперативно-розшукових заходів. Вчасно й повно здійснювати експертне дослідження вилучених слідів і інших речових доказів. Впроваджувати автоматизовані робочі місця експертів-вибухотехників.

Джерелом доказів при проведенні експертизи є не результати використання даних засобів і методів, а висновки експерта як комплекс оцінених суджень, обґрунтованих висновків і відповідей на поставлені слідчим питання.

Разом з тим, хочеться звернути увагу на такий вид вибухових пристроїв та боеприпасів, які фахівцями визначаються, як «брудні бомби».

До «брудних бомб» відносяться вибухові пристрої та боеприпаси у конструкції яких використовуються радіаційні, біологічні, бактеріологічні компоненти. У разі застосування (підриву) такої «брудної бомби» територія навколо застосованого вибухового пристрою або боеприпасу забруднюється тими компонентами, якими вони споряджаються.

Так, підірвавши «брудну бомбу» з радіаційним компонентом, можемо отримати радіаційно забруднену територію, потрапляючи у яку людина отримує дозу радіації, яка може негативно вплинути на її здоров'я.

Підірвавши «брудну бомбу» з біологічним або бактеріологічним компонентами, можемо отримати біологічно або бактеріологічно забруднену територію, потрапляючи у яку людина може отруїтися чи захворіти вірусами чи іншими хворобами у залежності від спорядження «брудної бомби».

Враховуючи техніко-криміналістичне та науково-методичне забезпечення експертних та вибухотехнічних підрозділів, які проводять огляди місць застосування вибухових пристроїв, можливо стверджувати, що дані підрозділи, через відсутність спеціальних засобів захисту та приладів виявлення радіації та хімічного чи бактеріологічного забруднення місцевості, не готові до виконання завдань за призначенням, у зонах можливого застосування «брудних бомб».

Дане питання необхідно врегульовувати на загальнодержавному рівні та закріплювати та вносити правки у нормативно-правових актах та відомчих документах, а також забезпечувати практичні підрозділи необхідним обладнанням та спеціальними засобами захисту.

ВИСНОВКИ

Практика застосування спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень пов'язаних з вибухами, являє собою повсякденну діяльність слідчих, фахівців-криміналістів, пов'язану із застосуванням техніко-криміналістичних засобів і методів у загальному процесі розкриття й розслідування правопорушень.

Організація цієї діяльності повинна чітко регулювати взаємодію всіх зацікавлених співробітників у плануванні слідчих дій і оперативно-розшукових заходів із застосуванням засобів криміналістичної техніки. Метою застосування спеціальних знань є розв'язання спеціальних питань у розслідуванні правопорушень, тому техніко-криміналістичне забезпечення повинно бути націлене на одержання, накопичення й обробку криміналістичної інформації, яка має велике значення для слідства. Особливо важливі щодо цього криміналістичні обліки, де в сконцентрованому виді проявляються можливості науки й техніки в розкритті й розслідуванні правопорушень, що визначають майбутню перспективу розкриття злочину.

У перелік напрямків розвитку застосування спеціальних знань слід включити проблеми впровадження в практику розкриття злочинів засобів сучасних інформаційних технологій, у плані забезпечення інформаційно-пошукових систем техніко-криміналістичного призначення.

Застосування спеціальних знань можливо розглядати й по видах техніко-криміналістичних завдань, процесуальних і організаційних форм і рішень.

Сама робота щодо застосування спеціальних знань охоплюється поняттям техніко-криміналістичного забезпечення і являє собою практичну реалізацію постійної готовності до розкриття й розслідуванню правопорушень.

Розглядаючи завдання застосування спеціальних знань, необхідно відзначити, що основним з них є встановлення особи, що вчинила злочин. Без розв'язання цього завдання не можна виконати інші завдання судочинства.

Техніко-криміналістичне забезпечення як форма забезпечення спеціальних знань при розкритті й розслідуванні кримінальних вибухів є системою заходів, в остаточному підсумку готовність, що забезпечує реалізацію на практиці, вирішування техніко-криміналістичних завдань в процесі розкриття й розслідування даного виду злочинів.

Процес розкриття й розслідування правопорушень, пов'язаних з вибухами, складається із трьох етапів: початкового, наступного й заключного. Найбільш важливою й відповідальною слідчою дією в аспекті реалізації спеціальних знань забезпечення на початковому етапі розслідування є огляд місця події. Із цієї причини використання на даному етапі технічних засобів і криміналістичних методів носить найбільш важливий характер.

У ході огляду місця події попередні дослідження може проводити тільки експерт, залучений для участі ньому в якості фахівця.

При цьому експерт, що проводить попереднє дослідження, повинен мати право самостійного проведення даного виду експертиз і мати достатній досвід практичної роботи.

Однією з головних цілей проведення попередніх досліджень є складання пошукових таблиць, дані яких можуть містити велику кількість відомостей про злочинця або знаряддя злочину, тому що фахівець і слідчий, що брати участь в огляді місця події, надалі у розслідуванні з різних причин можуть і не брати участь. Щоб зберегти здобуту інформацію й складається пошукова таблиця.

Аналіз експертної практики по проведенню попередніх досліджень слідів і речових доказів на місцях убивств і місцях виявлення трупів показує, що можна запропонувати наступну класифікацію попередніх досліджень: на придатність слідів до ідентифікації особи й для оперативної перевірки слідів за криміналістичними картотеками, обліками і колекціями; для складання пошукових таблиць; для висування слідчих і розшукових версій; для

визначення меж огляду місця події; для визначення способу проникнення злочинців у приміщення.

При цьому необхідно більш чітко визначити правовий статус попередніх досліджень, форму завдання й оформлення отриманих результатів. На мій погляд, необхідно включити можливість проведення попередніх досліджень і складання пошукових таблиць у Кримінальний процесуальний кодекс, передбачивши оцінку про їх проведення в протоколі огляду місця події. Письмові результати попередніх досліджень і пошукові таблиці доцільно розглядати як додаток до протоколу огляду місця події.

Говорячи про завдання застосування спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень, що на всіх етапах розслідування й судового розгляду роль технічних фахівців, експертів, що володіють методами й способами використання технічних засобів, методик проведення експертних досліджень є однією з найважливіших складових процесу доказування й винесення справедливого вироку судом.

Враховуючи техніко-криміналістичне та науково-методичне забезпечення експертних та вибухотехнічних підрозділів, які проводять огляди місць застосування вибухових пристроїв, можливо стверджувати, що дані підрозділи, через відсутність спеціальних засобів захисту та приладів виявлення радіації та хімічного чи бактеріологічного забруднення місцевості, не готові до виконання завдань за призначенням, у зонах можливого застосування «брудних бомб».

Дане питання необхідно врегульовувати на загальнодержавному рівні та закріплювати та вносити правки у нормативно-правових актах та відомчих документах, а також забезпечувати практичні підрозділи необхідним обладнанням та спеціальними засобами захисту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агинский В.Н. Выездной комплект средств для экспресс-анализа взрывчатых веществ / В.Н. Агинский, Ю.М. Дильдин, А.И. Колмаков, С.И. Тетерев // Экспертная практика. - М.: ЦНИКЛ МВД СССР, № 18, 1981. - с. 25-32.
2. Агинский В.Н. Методика экспертного исследования микрообъектов взрывчатых веществ в остатках после взрыва / Агинский В.Н., Ю.М. Дильдин, Г.Н. Сорокина // Экспертная практика. - М.: ЦНИКЛ МВД СССР, Вып. № 21, 1984. – с. 7–10.
3. Альбом бризантных взрывчатых веществ / Под ред. к.х.н. М.И. Подгорной, Новосибирск: СО АН СССР, 1980. - 75с.
4. Андреев К.К. Теория взрывчатых веществ / К.К. Андреев, А.Ф. Беляев. — М.: Оборонгиз, 1960. - 170с.
5. Андреев К.К. Термическое разложение и горение взрывчатых веществ / К.К. Андреев. — М.: Наука, 1966. - 70с.
6. Аполлонов А.Ю. Следы воздействия взрыва на организм человека и их исследование во взрывотехнической экспертизе / А.Ю. Аполлонов // Актуальные проблемы криминалистических исследований и использования их результатов в практике борьбы с преступностью: Тезисы докл. межд. симпозиума. — М.: ЭКЦ МВД России, 1994. – с. 5- 9.
7. Аполлонов А.Ю. Термическое действие взрывных устройств на организм человека / А.Ю. Аполлонов // Актуальные проблемы правоохранительной деятельности милиции. — М.: ЮИ МВД России, 1996. – с. 14- 20.
8. Баум Ф.А. Физика взрыва / Ф.А. Баум, Л.П. Орленко, К.П. Станюкович и др. — М.: Наука, 1975. - 55с.
9. Басін К.В., Ізотов О.І., Семенюк О.Г. Криміналістична вибухотехніка у боротьбі зі злочинами терористичної спрямованості. Навчальний посібник / Басін К.В., Ізотов О.І., Семенюк О.Г. - Київ, 2012. – 194 с.

10. Бахін В.П. Кримінальний вибух: поняття, характеристика, аналіз, розслідування / В.П. Бахін, М.А. Михайлов. - К.: НАВСУ, 2001. – 50 с.
11. Белов О.А., Крымов А.А., Лютынский А.М., Мулындин Д.В. Криминалистическая взрывотехника. Учебное пособие / Белов О.А., Крымов А.А., Лютынский А.М., Мулындин Д.В. – Москва: Юрлитинформ, 2012. – 163 с.
12. Белкин Р.С. Криминалистическая энциклопедия / Р.С. Белкин. — М.: БЕК, 1997. – 458 с.
13. Біленчук П.Д. Пріоритетні напрямки діяльності органів внутрішніх справ України в розкритті кримінальних вибухів / П.Д. Біленчук, І.М. Мельников // Крок. - Київ: Координаційний комітет по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю при Президентові України, 2001. - № 18 (78). - с.7-12.
14. Боршигов Р.З. Осмотр места происшествия по делам об убийствах совершенных с применением взрывчатых веществ / Р.З. Боршигов // Вопросы криминологии, уголовного права, процесса и прокурорского надзора. - М. 1976. – с. 15- 19.
15. Боршигов Р.З. Расследование убийств, совершаемых с применением ВВ. / Р.З. Боршигов, В.П. Власов и др. - М.,1975. – 50 с.
16. «БРУДНА БОМБА», як терористична небезпека у ХХІ столітті. / Тези виступу Симак Неля Володимирівна, ННІ№ 2 НАВС.
17. Буханченко О.А. Особливості огляду місця кримінального вибуху за участю спеціаліста-вибухотехніка / Автореферат.
18. Винокуров С. Назначение судебно-технических экспертиз при расследовании преступного обращения со взрывчатыми материалами / С. Винокуров // Соц. законность. – М., № 8, 1976. – с. 5- 9.
19. Владимиров В. Ю. Особенности осмотра места происшествия при расследовании уголовных дел с применением огнестрельного оружия и взрывных устройств / В.Ю. Владимиров , Г. П. Лаврентюк. - СПб., 1997. - 42 с.
20. Горст А.Г. Пороха и взрывчатые вещества / А.Г. Горст. - М.:

Машиностроение, 1972. – 150 с.

21. Дильдин Ю.М. Взрывы и обнаружение взрывных устройств (Вопросы организации и методики работы): Методич. рекомендации / Ю.М. Дильдин, А.Ю. Семенов, А.А. Шмырев. — М.: ВНКЦ МВД СССР, 1991. – с. 25-32.

22. Дильдин Ю.М. Взрывные устройства промышленного изготовления и их криминалистическое исследование: Учебное пособие / Ю.М. Дильдин, В.В. Мартынов, А.Ю. Семенов, А.А. Шмырев. - М.: ВНКЦ МВД СССР, 1991. – 150 с.

23. Дильдин Ю.М. Место взрыва как объект криминалистического исследования / Ю.М. Дильдин, В.В. Мартынов, А.Ю. Семенов, А.Д. Стецкевич. - М.: ЭКЦ МВД РФ, - 2-е изд. перераб. и доп., 1995. – 134 с.

24. Дильдин Ю.М. Основы криминалистического исследования самодельных взрывных устройств: Учебное пособие / Ю.М. Дильдин, В.В. Мартынов, А.Ю. Семенов, А.А. Шмырев. - М.: ВНКЦ МВД СССР, 1991. – 225 с.

25. Експертизи у судочинстві України: наук.-практ. Посіб. / за заг. ред. В.Г. Гончаренка, І.В. Гори. – К.: Юрінком Інтер, 2015. – 504 с.

26. Единые правила безопасности при взрывных работах. — М.: Недра, 1968. – 66 с.

27. Жаров Е.А. О возможности исследования взрывчатых веществ методом пиролитической газовой хроматографии / Е.А. Жаров, В.Н. Агинский // Экспертная практика. - М.: ЦНИКЛ МВД СССР, Вып. N 21, 1984. – с. 17–21.

28. Инженерные боеприпасы. Книга 1. - М.: Минобороны СССР, 1976. – 242 с.

29. Инженерные боеприпасы. Книга 2. - М.: Минобороны СССР, 1979. – 184 с.

30. Инженерные боеприпасы. Книга 3. - М.: Минобороны СССР, 1979. – 224 с.

31. Инженерные боеприпасы. Книга 4. - М.: Минобороны СССР, 1980. – 168 с.
32. Инженерные боеприпасы. Книга 5. - М.: Минобороны СССР, 1987. – 96 с.
33. Инженерные боеприпасы. Книга 6. - М.: Минобороны СССР, 1988. – 200 с.
34. Исаков В.Д. Судебно-медицинская экспертизы взрывной травмы / В.Д. Исаков, Р.В. Бабаханян, А.А. Матышев и др. - С.- П.1977. – 222с.
35. Использование микроколоночного жидкостного хроматографа «Милихром»: Методические рекомендации / Под ред. Л. М. Колесникова. – М.: НИИСТ МВД России, 1987. – 174с.
36. Криминалистика / Под ред. В.А. Образцова. — М.: Юрист, 1997. — 357с.
37. Криминалистика: Учеб. для вузов / Под ред. Н.П. Яблокова. — М.: БЕК, 1997. — 447с.
38. Криминалистика: Учеб. для вузов / Под ред. проф. Р.С. Белкина. — М.: НОРМА — ИНФРА-М, 1999. — 289с.
39. Криминалистика: Учеб. пособие / Под ред. А.В. Дулова. — Мн.: НКФ "Экоперспектива", 1996. — 333с.
40. Криминалистическая взрывотехника и взрывотехническая экспертиза / Сост. Тихонов Е.Н. - Барнаул: Изд-во АГУД, 1989. – 207с.
41. Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Приходько Ю.П. Особливості проведення огляду і збору слідової інформації на місці кримінального вибуху – Методичні рекомендації. – К.: УкрДГРІ, 2013. – 36 с.
42. Кутузов Б.И. Взрывные работы / Б.И. Кутузов. — М.: Недра, 1980. — 159 с.
43. Ларин А.М. Расследование убийств совершенных с применением взрывчатых веществ / А.М. Ларин. - М.: ВНИИ по изучению причин и разработке мер предупреждения преступности, 1988. – 57с.
44. Мартынов В.В. Автоматизированная информационно-поисковая

система "Взрыв" / В.В. Мартынов, А.Ю. Семенов, С.Я. Макаров // Актуальные проблемы криминалистических исследований и использования их результатов в практике борьбы с преступностью: Тезисы докл. межд. симпозиума. — М.: ЭКЦ МВД России, 1994. — с. 11–16.

45. Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом (Про приєднання із застереженням до Конвенції див. Закон N 2855-III (2855-14) від 29.11.2001).

46. Международная программа подготовки специалистов по расследованию взрывов. Издание БАТО США, 1994. — 127с.

47. Мельников І.М. Актуальні проблеми пошуку і знешкодження вибухових пристроїв / І.М. Мельников // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. - К.: НАВСУ, 1999. -№3. - с. 101-105.

48. Мельников І.М. Деякі питання збирання криміналістичної інформації на місцях випадків, пов'язаних з вибухами автотранспорту / І.М. Мельников // Збірник Донецького Державного інституту внутрішніх справ України. - Донецьк: РВВ ДІВС України, 1998. - с.10-21.

49. Мельников І.М. Виявлення, фіксація та зберігання криміналістично значущої інформації на місцях вибухів автотранспорту / І.М. Мельников // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. Випуск 3. Збірник науково-практичних матеріалів (до 80-річчя заснування Харківського НДІ судових експертиз) / Міністерство юстиції України, Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз імені засл. проф. М.С. Бокаріуса, Національна юридична академія імені Ярослава Мудрого; Ред. колегія: А.П.Заєць, М. Л. Цимбал, В.Ю. Щепітько та ін. - Харків: Право, 2003. - с.296-300.

50. Мельников И.Н. Внимание: взрыв как средство террора / И.Н. Мельников // Служба безопасности. - Київ: Служба безпеки, 1998. - № 10. - с.30-31.

51. Мельников И.Н. Возможности и основные этапы исследования взрывоопасных изделий / И.Н. Мельников // Человек и закон. Обзорное. - К: Человек и закон, 1999. - №2. - с.36-37.

52. Мельников І.М. Деякі рекомендації по проведенню експертних досліджень вибухових пристроїв / І.М. Мельников // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. - К.: НАВСУ, 2001. -№1. - с. 199-203.

53. Мельников І.М. Особливості розслідування кримінальних справ за фактами вибухів / І.М. Мельников // Матеріали міжнар. наук. конфер. "Україна шляхами віків". - Част. 1. - Вісник Академії праці і соціальних відносин. - К., 2002. - № 2. - с.153- 156.

54. Мельников І.М. Судова вибухотехнічна експертиза / Страхове право України. Підручник для вищих навчальних закладів. За редакцією П.Д. Біленчука і О.Ф. Філонюка / І.М. Мельников. - К.: Атіка, 1999. - с.232-252.

55. Мельников І.М. Сучасні вибухові пристрої типу мін-пасток (мін-сюрпризів) та невідкладні дії під час їх виявлення / І.М. Мельников // Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (І частина)). - Київ: НАВСУ, 2001. - с. 99-103.

56. Мельников І.М. Тактика огляду місця події, пов'язаної із використанням вибухових пристроїв / І.М. Мельников // Науково-практична конференція "Використання сучасних досягнень науки і практики у підвищенні ефективності боротьби зі злочинністю". - К.: НАВСУ, 2000. - с. 198-201.

57. Мельников И.Н. Тактика осмотра места происшествия, связанного с использованием взрывных устройств / И.Н. Мельников // Актуальні проблеми сучасної криміналістики. Матеріали науково-практичної конференції: У 2-х ч., Сімферополь - Алушта, 19-21 вересня 2002 р. - Сімферополь: Доля, 2002. - Ч. 2. - с.39-43.

58. Мельников І.М. Піротехнічні засоби та їх тактико-технічні характеристики: Посібник / І.М. Мельников. - К.: Нац. акад. внутр. справ України, 2005. - 111с.

59. Методика комплексного дослідження вибухових пристроїв, вибухових речовин і слідів вибуху. / КНДІСЕ, ХНДІСЕ, ЛНДІСЕ МЮ України, ДНДЕКЦ МВС України, 2005 (код у Державному реєстрі методик проведення судових експертиз – 0.1.12).

60. Методичний посібник для працівників органів досудового слідства з питань призначення та проведення судової експертизи / За заг. ред. П. В. Коляди. - К: УВПД ГШ МВС України, 2008.-278 с.

61. Моторный И. Специальные приемы розыска "взрывников" / И. Моторный // Практика уголовного сыска: Научно-практич. сб. / Под ред. проф. А.И. Алексеева. — М.: Лига — Разум, 1999. — С. 19–26.

62. Моторный И. Д. Взрывные устройства и их криминалистический осмотр (Лекция) / И. Д. Моторный. — М.: В/ч 33965, 1997. — 25с.

63. Моторный И.Д. Криминалистическая взрывотехника (Лекция) / И. Д. Моторный, А.С. Подишбьякин.— М.: В/ч 33965, 1998. — 26с.

64. Моторный И.Д. Использование методов физики взрыва, химии и технологии взрывчатых веществ, аналитической химии в борьбе с преступностью / И.Д. Моторный // Информационный сборник Академии управления МВД России, -М, № 9, 1999. — С. 10–16.

65. Моторный И.Д. Методические рекомендации и примерное решение учебной задачи по теме "Организация и производство осмотра места взрыва"/ И. Д. Моторный, М.Ш. Махтаев. — М.: В/ч 33965, 1998. — 23с.

66. Наставление по стрелковому делу. Ручные гранаты. - М.,1987. — 243с.

67. Наказ МВС України від 09.07.2014 № 653 “Про затвердження Інструкції про поводження з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах внутрішніх справ України”.

68. Наказ МО України від 02 січня 2013 року № 1 “Про затвердження

Керівництва з підривної (вибухової) справи у Міністерстві оборони України та Збройних Силах України”.

69. Наказ МО України від 27.12.2010 № 700 “Про затвердження Керівництва з застосування інженерних боєприпасів у Міністерстві оборони України та Збройних Силах України”.

70. Наказ МЮ України від 08.10.1998 № 53/5 «Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень».

71. Орлова Е.Ю. Химия и технология бризантных взрывчатых веществ / Е.Ю. Орлова. - Л. Химия, 1973. – 77с.

72. Основы инженерно-технических экспертиз: Учебное пособие / Под ред. канд. техн. наук Ю. М. Дильдина. – М.: ЭКЦ МВД России, 1993. – 33с.

73. Особливості призначення і проведення судової вибухотехнічної експертизи. Криміналістичне забезпечення процесуального керівництва досудовим розслідуванням кримінальних правопорушень, вчинених із застосуванням вибухових пристроїв: матеріали міжнародного круглого столу (7 червня 2017 року). – К.: Національна академія прокуратури України, 2017. – 148 с. ISBN 978-617-7500-15-4 К 82.

74. Пантелеев И.Ф. Расследование и профилактика взрывов, пожаров, крушений и авиапроисшествий / И.Ф. Пантелеев. — М.: Юрид. лит., 1975. – 120с.

75. Поліщук В.В. Розслідування злочинів, пов’язаних із застосуванням вибухових пристроїв / Автореферат.

76. Приходько Ю.П. Техніко-криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, пов’язаних із кримінальними вибухами / Автореферат.

77. Покровский Г.И. «Взрыв» 4-е изд. перераб. и доп. М.: Недра. 1980, 190 с.

78. Практическое пособие по криминалистической взрывотехнике. - К.: ЭКО ОТУ СБУ, 1998. – 84с.

79. Расследование убийств, совершенных с применением взрывчатых веществ / Под ред. А.М. Ларина. - М.: Прокуратура СССР, 1975. – 78с.

80. Садченко О.О. Вибухотехнічні дослідження: Програма спеціального курсу для курсантів відомчих вищих закладів юридичної освіти / О.О. Садченко, І.М. Мельников, В.І. Пащенко. - Київ: НАВСУ, 2004. - 23с.

81. Светлов Б.Я. Теория и свойства промышленных взрывчатых веществ / Б.Я. Светлов, Н.Е. Яременко. — М.: Недра, 1966. – 65с.

82. Сорокина Г.И. Анализ непродетонировавших остатков взрывчатых веществ, загрязненных нефтепродуктами / Г.И. Сорокина, В.Н. Агинский // Экспертная практика. - М.: ЦНИКЛ МВД СССР, Вып. № 19, 1982. – С. 22–26.

83. Судебная взрывотехническая экспертиза. Пособие для следователей, судей и экспертов / Под общей редакцией С.Х. Нафиева. - Казань 1998. – 65с.

84. Сучасні технічні можливості щодо забезпечення розслідування кримінальних вибухів / С.Г. Луценко // Криміналістика і судова експертиза: міжвідомча науково-методичний збірник / КНДІСЕ Мінюста України. – К. 2017. Вип. 62. – с. 169-176.

85. Технічні характеристики та матеріальна частина ручних гранат, гранатометів і пострілів до них. / Метод. посіб. / МЮ України, КНДІСЕ, ENFIS, НАВС, МВС України, НУОУ МО України, УНДІСТ СБ України; С.Г. Луценко, Ю.П. Приходько, В.П. Багрій, О.М. Васін, В.В. Дралюк, Н.К. Багдасарян, В.І. Коцюрuba, В.В. Юсупов, М.І. Войтенко, Л.В. Цвик. – К., 2018. – 264 с.: іл. – (Бібліотека вибухотехніка).

86. Тихонов Е.Н. Криминалистическая взрывотехника и взрывотехническая экспертиза: Методич. рекомендации. В 2 ч. Ч. 1. / Е.Н. Тихонов. — Барнаул: изд. Алтайского ГУ, 1989. — 70с.

87. Цветкова В.Н. Методические рекомендации по осмотру места взрыва, организации и проведению взрывотехнической экспертизы (экспертизы остатков взрывных устройств и следов взрыва) / В.Н. Цветкова, А.Г. Ястребова, В.А. Королев. - М.: Прокуратура СССР, 1983. – 57с.

88. Шидловский А. А. Основы пиротехники / А. А. Шидловский. - М.: Машиностроение, 1973. – 44с.

89. Шиллинг Н.А. Взрывчатые вещества и снаряжение боеприпасов / Н.А. Шиллинг. — М.: Оборонгиз, 1946. –86с.

90. URL [ЭЛЕКТРОННИЙ РЕСУРС]
<https://www.segodnya.ua/oldarchive/109fdbb3a8e570e8c2256802004feecb.html>

91. URL [ЭЛЕКТРОННИЙ РЕСУРС]
https://www.youtube.com/watch?v=lqzow_WLkU4

92. URL [ЭЛЕКТРОННИЙ РЕСУРС]
<https://www.pravda.com.ua/news/2015/11/22/7089758/>

93. URL [ЭЛЕКТРОННИЙ РЕСУРС]
<https://www.pravda.com.ua/rus/news/2016/07/20/7115344/>

94. URL [ЭЛЕКТРОННИЙ РЕСУРС]
https://studme.com.ua/104310167553/pravo/rassledovanie_kriminalnyh_vzryvov.htm???history=0&pfid=1&sample=18&ref=1

95. URL [ЭЛЕКТРОННИЙ РЕСУРС]
https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5_%D0%A1%D0%B5%D1%80%D0%B3%D0%B5%D1%8F_%D0%B8_%D0%AE%D0%BB%D0%B8%D0%B8_%D0%A1%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BF%D0%B0%D0%BB%D1%8C.

ПРОТОКОЛ ОГЛЯДУ

місця події

місто Київ«16» березня 2016 рокуОгляд почато о «9» год. «00» хв.Огляд закінчено о «12» год. «00» хв.

Слухач МСЕ ННІ №2 НАВС в м. Києві старший лейтенант поліції
Артюх А.В., на підставі повідомлення чергового, у відповідності до ст.ст.
104, 105, 106, 234, 237, 223 КПК України:

В присутності понятих:

- 1) Пилипак Ташча Анастасія 03.04.1977 р.н. м. Київ
(прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, місце проживання)
Вул. Ізясненська 12 кв. 34
- 2) Мінєвичка Валентина Олександрівна 17.01.1986 р.н. м. Київ
(прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, місце проживання)
пр. м.т. Кошарська 8 кв. 17

яким у відповідності до ст.ст. 11, 13, 15, 223 КПК України роз'яснені їхні
права і обов'язки.

За участю потерпілого:

Винишевський О.О. м. Київ Вул. Карбонська 3
(прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, місце проживання)

якому у відповідності до ч.ч. 1, 2 ст. 56., ст. 57 КПК України роз'яснені його
права і обов'язки.

За участю підозрюваного:

(прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, місце проживання)
якому у відповідності до ч.ч. 3, 5, 6, 7 ст. 42 КПК України роз'яснені його
права і обов'язки.

За участю захисника:

(прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, місце проживання)
якому у відповідності до ст.ст. 46, 47 КПК України роз'яснені його права і
обов'язки.

За участю представника:

(прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, місце проживання)
якому у відповідності до ч. 5 ст. 44, ч. 4 ст. 58, ч. 2 ст. 59 КПК України
роз'яснені його права і обов'язки.

За участю спеціаліста:

(прізвище, ім'я, по батькові)
якому у відповідності до ч.ч. 4, 5 ст. 71 КПК України роз'яснені їхні права і
обов'язки.

За участю власника (користувача) приміщення чи іншого володіння особи _____

(прізвище ім'я, по батькові, адреса)

Перед початком огляду зазначеним вище особам роз'яснено їхнє право бути присутніми при всіх діях, які проводяться в процесі огляду, робити зауваження, що підлягають занесенню до протоколу. Особам, які беруть участь у проведенні огляду, також роз'яснено вимоги ч. 3 ст. 66 КПК України про їх обов'язок не розголошувати відомості щодо проведеної процесуальної дії, а також про застосування технічних засобів фіксації, умови та порядок їх використання:

фотоспівняття марки Canon A 660"

(характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, які застосовуються

при проведенні цієї процесуальної дії, підписи осіб)

Проведеним оглядом встановлено: що оглядом являється приміщення приватної майстерні громадянина Б., яке розташоване за адресою м. Київ вул. Генерала Карбишева 3, на другому поверсі адміністративної будівлі ННІ №2 НАВС, каб. 239.

Вхід до приміщення здійснюється через дерев'яні двері світло коричневого кольору, на момент огляду які були відчинені та пошкоджень виявлено не було. При вході через вище вказані двері, знаходиться приміщення веранди, звідки повертаючи ліворуч та проходячи 3 метри, знаходиться прохід до кімнати, де розташована майстерня, та прохід загороджений огорожувальною стрічкою. Прямо з входу до приміщення майстерні з лівого боку, бік стінкою розташовані 4 дерев'яні стелажі, на яких знаходиться різна техніка, макети скла, вікон та різних металевих деталей. Під дальньою стінкою приміщення, з ліва на право розташовані два невстановлені металеві пристрої, окрашені в сірий колір, без будь яких позначок чи маркувань. Далі за вище вказаними пристроями також з ліва на право мається рукомийник, під яким мається тумба, та на якому розташовано дві пластикові пляшки, ємністю по 2 літри кожна, з прозорою рідиною у середині.

В дальньому правому кутку мається шафа, кольору свіжого дерева (світло коричневого). Будучи при вході до майстерні, з ліва на право під правою стінкою вздовж знаходяться різні прилади, ззовні схожі на електричні мікроскопи та біноклі. По центру кімнати ближче до правої стінки, на відстані 3,4 метри від неї та 4,4 метри від лівої стінки, знаходиться стіл – тумба, сірого кольору діаметром 60х40 см., на якому такого ж діаметру знаходиться аркуш білого паперу. На якому під №6 - знаходиться металевий напилок з дерев'яною ручкою, довжиною 22 см., та шириною 2 см., ручка довжиною 9 см., діаметром 1,5см., під номером №11 - молоток, який складається з дерев'яної ручки, світло коричневого кольору, довжиною 25,7 см. та металевої частини чорного кольору з

Кімнати:

1.

2.

одного боку діаметром 2х2 см., з іншого іде на звуження, товщиною 2 мм., по середині якої мається овальний отвір, та яка є невід'ємною частиною молотка.

Під №8 - ножівка, яка на момент огляду складається з ножівкової рамки, довжиною 38,3 см., з дерев'яною ручкою, довжиною 10,5 см., але без пиляльного полотна. Під №9 – конусно-подібної форми алюмінієвий предмет, окрашений в зелений колір, довжина якого складає 19 см., діаметр якого з одного боку 1 см., з іншого 6 см., при огляді якого також видно що даний предмет має двійний шар, та біля розширеної частини пошкодження у вигляді вм'ятини. №10 – порошкоподібна речовина зеленого кольору, розмірами 3,2х2 см., навколо якої продовжується речовина, але вже сірого кольору, діаметром від 1 до 4 см., під №12 – знаходиться пляма бурого кольору в сухому стані, довжиною 12,5 см., шириною від 1,7 до 3,5 см., біля якої з правого боку мається ще дві схожі плями діаметром по 1 см.

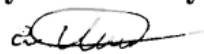
В ході подальшого огляду з входу до приміщення майстерні, на відстані 56 см. від лівої задньої ніжки вище вказаного столу, під №1 – виявлено предмет схожий на металеву гільзу, дно якої діаметром 3,8 см., верхівка 3,2 см., довжиною 16,4 см., на якій маютьься пошкодження у вигляді корозії, за формою схожі на з лінії, довжиною по 2,5см. кожна, та ще один отвір під ними, діаметром 7 мм.. На відстані 69 см. від задньої правої ніжки столу під №2 - виявлено предмет схожий на металевий ковпачок, діаметром 2,2 см., довжиною 2,2 см., на одному з країв якого маютьься чотири отвори овальної форми, довжиною 5 мм., шириною 2.5 мм. кожен, інший бік даного предмета овальний. Продовжуючи огляд даного приміщення, на відстані 51 см., від задньої правої ніжки столу під №3 – виявлено металеву деталь у вигляді трубки сірого кольору, довжиною 7,3 см., з одного боку діаметром 4,2 см., з якого також в середині маютьься різьбові нарізи, а з іншого боку діаметром 5,5 см., на даній трубці також мається чотири алюмінієві пера, довжиною 9,4 см., шириною 1см., які рухаються паралельно трубки, та прикріплені до неї металевими трубками. На відстані 46 см. від передньої правої ніжки столу під №4 – розташований предмет схожий на кришечку, сріблястого кольору, довжиною 5,2 см., діаметром вгорі 2,5 см., внизу 4,2 см., з двох сторін маютьься отвори, а також на нижній частині мається деформація у вигляді розриву, діаметром від 2 до 3,4 см. На відстані 10 см., від передньої лівої ніжки столу під №5 – виявлено порошкоподібну речовину сірого кольору, довжиною 13 см., шириною 3,5 см., під №7 – на відстані 32 см. від передньої лівої ніжки вище зазначеного столу, знаходиться частина білої тканини розмірами 35х34 см., на якому маютьься плями бурого кольору.

Під час огляду місця події, було застосовано спеціальний порошок для виявлення та фіксації слідів пальців рук, на виявлених предметах та інших предметах у приміщенні, але виявити та вилучити придатні для дослідження сліди пальців рук не представилося можливим, через їх відсутність.

Після огляду місця події, а саме приватної майстерні гр. Б, всі виявлені предмети в приміщенні були оглянуті та вилучені, а саме:

підписи:

1

металевий напилек з дерев'яною ручкою, молоток, конусно-подібної форми алюмінієвий предмет, ножівка, порошкоподібна речовина зеленого кольору, змиви з плями бурого кольору яку було виявлено на столі, металеву гільзу, металевий ковпачок, металеву деталь у вигляді трубки сірого кольору, металеву кришечку, виявлено порошкоподібну речовину сірого кольору, частину білої тканини з плямами бурого кольору, що було упаковано до поліетиленових пакетів, рожевого кольору, кожен предмет окремо, а також пакет скріплений печаткою №9 та контрольним талоном, з підписами понятих та всіх учасників огляду.

Огляд навколишньої території, тобто за межами кабінету №239, не проводився.

Під час огляду застосовані технічні засоби: цифровий фотоапарат марки «Сапоп А550».

Огляд проводився: при штучному освітленні, без осадів, в приміщенні.

Протокол прочитаний вголос, записано вірно, доповнень та зауважень від учасників огляду не надходило.

Учасники:

1. <u>Грига Зинаїда Михайлівна</u>	<u>[підпис]</u>
(прізвище, ім'я, по батькові)	(підпис)
2. <u>Григор'єва Тетяна Федорівна</u>	<u>[підпис]</u>
(прізвище, ім'я, по батькові)	(підпис)
3. <u>Анастасієв Олександр</u>	<u>[підпис]</u>
(прізвище, ім'я, по батькові)	(підпис)

Поняті:

1. <u>Пішнік Тетяна Анатоліївна</u>	<u>[підпис]</u>
(прізвище, ім'я, по батькові)	(підпис)
2. <u>Михайлова Тетяна Олександрівна</u>	<u>[підпис]</u>
(прізвище, ім'я, по батькові)	(підпис)

Огляд провів:

суддя СВ, виконавця наказу [підпис] Артем РВ
(слідчий, посада, найменування органу, підпис, прізвище, ініціали)

СХЕМА

додаток до протокола огляду місця пригоди вибуху у квартирі Іванова І.І. у ніч на 01.01.2018 кімнати квартири № 4 будинку № 22 по вул. Петровського у якій стався вибух.

На схемі цифрами позначені:

1-Виявлені місця дії ударної хвилі та її напрямки(розбите скло, вдавнені частини меблів тощо); 2-найбільші пошкодження, можливий епіцентр вибуху; 3-місця вилучення зіскрібків і змивів; 4-металеві осколки; 5-пластмасові уламки; 6-фрагменти ізоляційної стрічки; 7-місця вилучення тканини.

Слідчий СВ Козятинського ВП НП

ГУМВС України у Вінницькій області.

капітан поліції

О.А. Стапенчук

**ДЕПАРТАМЕНТ ВИБУХОТЕХНІЧНОЇ СЛУЖБИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ**

м. Київ

вул. Велика Кільцева, 4. корп. 71

(044) 364-70-54

АКТ

перевірки об'єкта на наявність вибухових пристроїв № _____

Початок огляду _____
_____ 20__ року.

Кінець огляду _____

Група пошуку та знешкодження вибухових пристроїв у складі:

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____

Ознайомившись з обстановкою: _____

Здійснено огляд: _____

У ході огляду застосовувались такі засоби пошуку: _____

Результати огляду: _____

ПІДПИСИ:

Старший групи пошуку та знешкодження _____

Представник НП України _____

З результатами огляду ознайомився та копію акту отримав керівник установи (організації) _____

ДОВІДКА**про категорію небезпечності виявлених вибухових матеріалів**

При перевірці, огляді _____

(опис предмета, вибухового пристрою, вибухової речовини, засобу підризу тощо)

наданий(а) _____

(ким наданий (а))

що належить до вибухової категорії _____

(обмежено небезпечний, небезпечний, вкрай небезпечний)

Вимагає таких заходів безпеки: _____

(обмеження при роботі, транспортуванні, схові, дослідженні чи негайне знешкодження)

З вимогами заходів безпеки ознайомлений: _____

(посада, прізвище, ініціали і підпис)

Спеціаліст (и)-вибухотехнік (и): _____

(місцезнаходження, установа, посада, прізвище, ініціали, підпис)

« ____ » _____ 20 ____ року

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ
(КНДІСЕ)

вул. Смоленська, 6, м. Київ, 03057

тел.: (044) 200 29 29, факс: (044) 200 29 11, e-mail: info@kniise.com.ua

код ЄДРПОУ 02883096

свідоцтво ДП «Укрметртестстандарт» № ПТ-224/13 від 15.07.2013

сертифікат ФДМУ № 14989/13 від 29.07.2013

ВИСНОВОК ЕКСПЕРТА

за результатами проведення судової вибухотехнічної експертизи

05.04.2016

№ 0003/16-38

ВСТУП

09.02.2016 до КНДІСЕ, при листі (вих. № 0003/003-2016 від 08.02.2016) старшого слідчого Жмеринського ВП ГУНП у Вінницькій області майора поліції Іванова І.І., який зареєстровано в Інституті за № 0003-16, надійшли додатки:

- копія постанови від 08.02.2016 про призначення вибухотехнічної експертизи у кримінальному провадженні № 120000000000000003 від 06.02.2016, за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 263 КК України на 1-му арк.;
- речовий доказ упакований належним чином в експертний пакет № 2223320;
- довідка про категорію небезпечності виявлених вибухових матеріалів від 06.02.2016 (в редакції слідчого).

На вирішення експертизи поставлено наступні питання (в редакції слідчого):

- (1.) Чим являється металевий предмет , схожий на протипіхотну міну з маркировкой на корпусі «МОН-50»?
- (2.) Чи відноситься він до боєприпасів, якщо так, то до яких саме?
- (3.) Яка речовина міститься в даному предметі, та чи відноситься вона до вибухової?

Виконання експертизи доручено:

Луценку Сергію Григоровичу - завідувачу відділу вибухотехнічних досліджень класу лабораторії криміналістичних видів досліджень КНДІСЕ МЮ України, судовому експерту першого кваліфікаційного, який має вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень «магістр», кваліфікацію судового експерта за спеціальністю 5.2. «Дослідження вибухових пристроїв, слідів та обставин вибуху» та стаж експертної роботи з 2006 року (свідоцтво № 348-14 від 05.11.2014, видане ЕКК КНДІСЕ, дійсне до 05.11.2019).

Відповідно до вимог ст.70 та ч.2 ст. 102 КПК України судовий експерт про відповідальність за завідомо неправдивий висновок та відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків за ст.ст. 384 та 385 КК України попереджений:

_____ **С.Г. Луценко**

При проведенні експертизи використовувалися наступні інформаційні джерела:

1. Нормативні акти та методики експертних досліджень:

1.1. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 № 1950/5) та зареєстрована в Міністерстві юстиції України 02.01.2013 за № 1/22533.

1.2. Методика комплексного дослідження вибухових пристроїв, вибухових речовин і слідів вибуху. КНДІСЕ, ХНДІСЕ, ЛНДІСЕ МЮ України,

ДНДЕКЦ МВС України, 2005 (код у Державному реєстрі методик проведення судових експертиз – 0.1.12).

1.3. Пленум Верховного суду України. Постанова № 3 від 26.04.2002 «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами».

2. Рекомендована науково-технічна та довідкова література, інші інформаційні джерела:

2.1. Взрывные устройства промышленного изготовления и их криминалистическое исследование. / Ю.М. Дильдин, В.В. Мартынов, А.Ю. Семенов, А.А. Шмырев. - М.: ВНКЦ МВД СССР, 1991. - 150 с.

2.2. Инженерные боеприпасы. Руководство по материальной части и применению. Книга третья. / Военное издательство Министерства обороны СССР Москва – 1979. – 224 с.

2.3. Керівництво з застосування інженерних боеприпасів у Міністерстві оборони України та Збройних Силах України. / МО України Київ – 2010. – 295 с.

2.4. Експертний огляд, розрядження, транспортування та знищення вибухових пристроїв і речовин. Довідково-методичний посібник / Пащенко В.І., Свистунов О.Я., Хомко Р.Л. – Київ: ДНДЕКЦ МВС України, 2005. – 418 с. кольор. ілюстр.

Використані вимірювальні інструменти та обладнання: лінійка ГОСТ 427-75 з ціною поділки 1 мм (повірена), штангенциркуль ГОСТ 166-89 з ціною поділки 0,1 мм (повірений), лупа криміналістична, електронні ваги RADWAG PS 750/C/1 (свідоцтво про перевірку робочого засобу вимірювальної техніки № 35-02/2515984, чинне до 22.10.2016). Для оформлення результатів експертного дослідження застосовувався ПЕОМ, фотоапарат «Canon EOS 1000D», принтери RIKON та RIKON Aficio SP C240SF DDST.

Обставини справи відомі з постанови (в редакції слідчого): «...06.02.2016 року о 13:20 годині... під час огляду дачного будинку,

розташованого смт Браїлів Жмеринського району, який належить громадянину Димитрову Дмитру Дмитровичу 14.02.1979 р.н. житель місто Жмеринка вулиця Івасюка 28 кв. 9, ... було виявлено та вилучено протипіхотну міну з маркуванням на корпусі «МОН-50»...»

ТЕРМІНИ та ВИЗНАЧЕННЯ

Вибуховими речовинами (ВР) називаються системи, здатні під зовнішнім впливом до надзвичайно швидкого перетворення (вибуху), що супроводжується виділенням великої кількості тепла і високотемпературних газів, здатних виконувати роботу переміщення або руйнування. [1.2.]

Вибух - процес виділення енергії за короткий проміжок часу, пов'язаний з миттєвою фізико-хімічною зміною стану речовини, яка призводить до виникнення стрибка тиску або ударної хвилі, що супроводжується утворенням стиснутих газів або пари, здатних проводити роботу. [1.2.]

Бойові припаси – це патрони до зброї, артилерійські снаряди, бомби, бойові частини, міни, гранати, а також інші вироби й снаряди, що споряджені вибуховою речовиною і призначені для ураження живої цілі або руйнування різноманітних об'єктів. Піротехнічні, навчально-імітаційні, навчальні (холості) засоби, макети, муляжі боєприпасів та інші подібні засоби, що не містять вибухової речовини (або містять вибухову речовину) і не призначені для ураження живої цілі або руйнування різноманітних об'єктів, не належать до бойових припасів. [1.2]

Бойовими припасами визнаються патрони до нарізної вогнепальної зброї різних калібрів, *артилерійські снаряди, бомби, міни, гранати, бойові частини ракет і торпед та інші вироби в зібраному вигляді, споряджені вибуховою речовиною і призначені для стрільби з вогнепальної зброї чи для вчинення вибуху.* Патрони та набої до гладкоствольної мисливської зброї, а також патрони, споряджені гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, не є предметом злочинів,

передбачених статтями 262, 263 КК. [1.3.]

ДОСЛІДЖЕННЯ

Об'єкт дослідження надійшов у належній упаковці, а саме в полімерному спецпакеті Експертної служби МВС України № 2223320. Цілісність пакування не порушена (рисунок 1а,б).

При відкритті пакування № 2223320 в ньому виявлено предмет коричневого кольору у формі неправильного паралелепіпеда.

а)

б)

Рисунок 1. Загальний вигляд пакування.

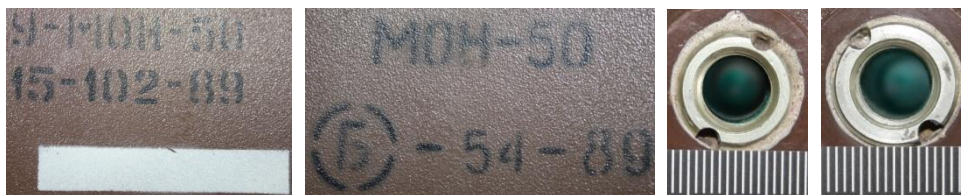

а)

б)

в)

г)

д)

е)

є)

ж)

з)

и)

Рисунок 2. Предмет (об'єкт дослідження) із пакування № 2223320.

Методами спостереження та вимірювання встановлено, що об'єкт дослідження - предмет має форму неправильного паралелепіпеда, корпус якого виконаний із твердого полімерного матеріалу. Способом вимірювання та зважування визначаємо його характеристики: ширина - 66,0 мм, висота - 148,8 мм (зі складеними ніжками) та 290,0 мм (з розкладеними ніжками), довжина - 226,0 мм, маса - 1940,0 г. На лицевій поверхні корпусу є напис, виконаний барвником чорного кольору, який читається як: «К ПРОТИВНИКУ», зі зворотної (тильної) сторони є написи, виконані барвниками чорного кольору, які читаються як: «У-МОН-50 15-102-89» та «МОН-50 Б -54-89». Також під написом «У-МОН-50 15-102-89» нанесена біла полоса розмірами 100х600 мм. У верхній торцевій частині предмета є отвори, в яких за допомогою металевих манжет закріплені гільзи без магнітних властивостей, які виконані із металу вкритого фарбником зеленого кольору. У верхніх частинах гільз є внутрішні різьби діаметрами по 8,5 мм та глибинами гільз по 55,0 мм. У нижній торцевій частині закріплено 4 (чотири) ніжки по 2 (дві) з протилежних сторін, які виконані з металу з магнітними властивостями (притягуються полем магніту) та вкриті фарбником зеленого (захисного) кольору розмірами: довжина – 170,0 мм, шириною – 7,5 мм, товщиною – 3,4 мм. У центральній частині нижньої торцевої частини наявний циліндричний виступ висотою – 13,5 мм та діаметром – 18,0 мм. В середині циліндричного виступу наявне гніздо з різьбовим з'єднанням глибиною – 15,7 мм та внутрішнім діаметром – 8,8 мм. При відкриванні 6 (шести) заглушок з тильної сторони в середині предмету спостерігаємо речовину світло-коричневого (гірничного) кольору (рисунки 2,а,б,в,г,д,е,є,ж,з 3а,б,в,г).

Для проведення дослідження речовини з середини об'єкта дослідження було відібрано зразок речовини та в подальшому його досліджено методом спалаху.

В даних довідкової літератури [2.2., 2.3., 2.4.] визначено та описано призначення, тактико-технічні характеристики, конструкцію протипіхотних мін МОН-50, а також їх складові.

МОН-50 неостаточно-споряджена складається з корпусу, спорядженого готовими осколками, і заряду. Корпус пластмасовий, має зверху два різьбових гнізда під ЭДП-Р (запал МД-5М), закритих пробками. У виступі корпусу є прицільна щілина. Зверху на виступі нанесено стрілку, що вказує напрямок прицілювання. Знизу до корпусу шарнірам прикріплено чотири відкидні ніжки. Фланець з різьбовим гніздом служить для кріплення міни на оточуючих предметах за допомогою струбцини. Осколки – сталеві циліндрики діаметром 6 мм, висотою 7 мм, мають масу 1,5 г (або кульки діаметром 6,35 мм). Вони розташовані з опуклої сторони корпусу в один шар і залиті епоксидним компаундом.

Заряд заповнює порожнину в корпусі за осколками. Для забезпечення надійної детонації заряду є два ДД із ВР А-1Х-1, запресованих у запальних гніздах.

Рисунок 3. Будова протипіхотної міни МОН-50 [2.3.].

На корпусах учбових мін, крім маркування, наноситься біла смуга (рисунок 4) [2.4.].

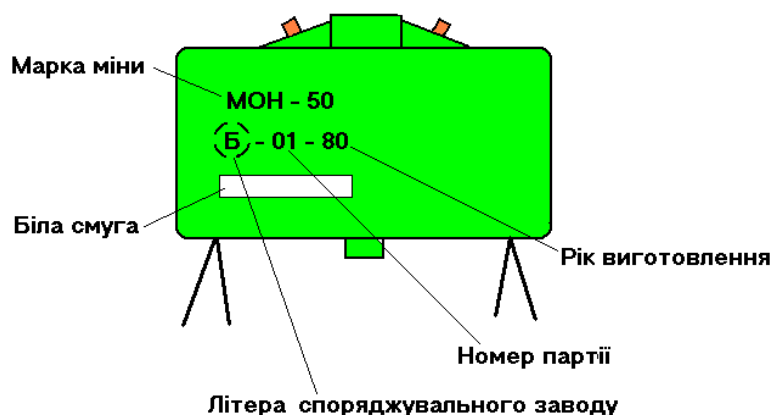

Рисунок. 4. Маркування міни МОН-50

Для навчальних цілей в ЗС України та інших військових формування (ІВФ) використовуються учбові міни, які позначаються білою полосою, а також в маркуванні міни додатково наноситься буква «У», що читається як: «У-МОН-50».

ДОСЛІДЖЕННЯ РЕЧОВИНИ МЕТОДОМ СПАЛАХУ

Пробірку діаметром 13,0 мм і довжиною 140,0 мм закріплено в штативі вертикально над полум'ям пальника. Після прогрівання дна пробірки в полум'ї протягом 1-2 хвилин у неї вносив пробу досліджуваної речовини, причому поміщав її прямо на дно пробірки. Спалаху не спостерігалось. Для уникнення можливої помилки у визначенні відразу ж (з інтервалом 1-2 сек) проводив повторне випробування досліджуваної речовини в тій же самій пробірці. В результаті повторного випробування спалаху не спостерігалось.

Результати дослідження дають можливість стверджувати, що об'єкт дослідження споряджений інертною речовиною, яка не відноситься до категорії вибухових речовин.

З метою встановлення групової належності об'єкта дослідження проводилось його порівняльне дослідження із зразком, який описаний та відображений у довідковій літературі [2.2., 2.3.]. Було проведено порівняння зовнішнього вигляду, матеріалу виготовлення і конструктивних особливостей об'єкта дослідження та характеристик учбової протипіхотної міни У-МОН-50 описаної в спеціальній літературі (порівняльна таблиця 1).

Порівняльна таблиця 1.

Ідентифікаційні ознаки	Характеристика міни МОН-50	Об'єкт дослідження
Тип	осколкова, направленою ураження	учбова
Маса, кг	2,0	1,950
Маса заряду (ПВВ-5А), кг	0,7	інертна речовина
Довжина корпусу, мм	226	223
Ширина корпусу, мм	66	66
Висота корпусу, мм	155	148,8
Маркувальні позначення	МОН-50	У-МОН-50

Враховуючи результати дослідження, а також вивчення даних довідкових матеріалів, можна зробити висновок про те, що за своїми зовнішніми ознаками, конструктивними особливостями, способом виготовлення, маркуванням, проведенням хімічного дослідження, а також відсутністю ознак внутрішнього втручання, представлений на дослідження предмет у формі неправильного паралелепіпеда, корпус якого виготовлений з полімерного матеріалу коричневого кольору є промислово виготовленою учбовою протипіхотною осколковою міною направленої дії У-МОН-50, яка призначена для навчання особового складу Збройних Сил України та інших військових формувань (ІВФ), яка до категорії боєприпасів не відноситься.

ВИСНОВКИ

1. **1-3.** Наданий на дослідження предмет у формі неправильного паралелепіпеда, корпус якого виготовлений з полімерного матеріалу коричневого кольору, є промислово виготовленою учбовою протипіхотною осколковою міною направленої дії У-МОН-50, призначеною для навчання особового складу Збройних Сил України та інших військових формувань, та яка до категорії боєприпасів не відноситься.

2. У-МОН-50 споряджаються інертною речовиною, яка не відноситься до категорії вибухових речовин.

Судовий експерт

С.Г. Луценко

Примітка: разом з висновком експерта повертається об'єкт дослідження який поміщений в первинну упаковку, а саме в полімерний спецпакет Експертної служби МВС України № 2223320.

Судовий експерт

С.Г. Луценко

